

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

LETNÍ DĚTSKÝ TÁBOR S UMĚLECKÝM ZAMĚŘENÍM

Diplomová práce

Autor: Bc. Michaela Shejbalová

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy – hudební výchova

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – anglický jazyk a literatura

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jindra Vondroušová, Ph.D.

Oponent práce: doc. PhDr. Jan Hábl, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Michaela Shejbalová
Studium: P16P0843
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy - hudební výchova, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - anglický jazyk a literatura

Název diplomové práce: **Dětský letní tábor s uměleckým zaměřením**

Název diplomové práce AJ: Children summer art camp

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce zpracovává koncept dětského letního tábora, který je zaměřen na zpěv, hru na hudební nástroje, tanec a dramatickou výchovu. Teoretická část práce se zabývá vývojem jedince v ontogenetických stádiích od narození do dospělosti, s důrazem na vývoj hudební a věkovou kategorii 6 až 16 let, na níž cílí výzkum. Následuje kapitola, která se věnuje problematice výkonových vlastností, a to zejména těch, které se uplatňují při uměleckých činnostech, ale i způsobům jejich rozvíjení. Teoretická část se dále věnuje problematice pořádání zotavovacích akcí pro děti, vymezuje povinnosti pořadatele. Praktická část popisuje strukturu a postup při realizaci programu dětského letního tábora s uměleckým zaměřením a zároveň reflektuje jeho vývoj od roku 2016, kdy vznikl. Je zde podrobně zpracováván program v souladu s didaktickými a metodickými zásadami a s přihlédnutím na věk účastníků. Při práci s dětmi je důraz kladen na rozvoj kreativity, schopnosti improvizace a umělecké osobnosti. Hlavním cílem tábora je motivace k umělecké činnosti pro začátečníky i pokročilejší hudebníky. Umělecké aktivity jsou v praktické části podrobně popsány. Součástí práce je také výzkum, který zjišťuje názor rodičů a samotných účastníků na táborový program a zároveň zkoumá, zda byly naplněny cíle pořadatele.

MCPHERSON, Gary. The child as musician: A handbook of musical development. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 9780198530329. HOLAS, Milan. Didaktika profesionální hudební výchovy. Praha: Ritornel, 1999. Knižnice Metodického centra HAMU. ISBN 80-902-638-0-1. KULKA, Jiří. Psychologie umění. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2329-7. SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. Hudební psychologie pro učitele. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2. VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

Anotace:

Diplomová práce zpracovává koncept dětského letního tábora, který je zaměřen na zpěv, hru na hudební nástroje, tanec a dramatickou výchovu. Teoretická část práce se zabývá vývojem jedince v ontogenetických stádiích od narození do dospělosti, s důrazem na vývoj hudební a věkovou kategorii 6 až 16 let, na níž cílí výzkum. Následuje kapitola, která se věnuje problematice výkonových vlastností, a to zejména těch, které se uplatňují při uměleckých činnostech, ale i způsobům jejich rozvíjení. Teoretická část se dále věnuje problematice pořádání zotavovacích akcí pro děti, vymezuje povinnosti pořadatele. Praktická část popisuje strukturu a postup při realizaci programu dětského letního tábora s uměleckým zaměřením a zároveň reflektuje jeho vývoj od roku 2016, kdy vznikl. Je zde podrobně zpracováván program v souladu s didaktickými a metodickými zásadami a s přihlédnutím na věk účastníků. Při práci s dětmi je důraz kladen na rozvoj kreativity, schopnosti improvizace a umělecké osobnosti. Hlavním cílem tábora je motivace k umělecké činnosti pro začátečníky i pokročilejší hudebníky. Umělecké aktivity jsou v praktické části podrobně popsány. Součástí práce je také výzkum, který zjišťuje názor rodičů a samotných účastníků na táborový program a zároveň zkoumá, zda byly naplněny cíle pořadatele.

Garantující pracoviště: Katedra pedagogiky a psychologie,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jindra Vondroušová, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Jan Hábl, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 11.12.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že tuto diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Hradci Králové dne:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Jindře Vondroušové, PhD. za cenné rady a připomínky, vstřícné jednání a efektivní konzultace během vypracovávání diplomové práce. Zároveň také děkuji všem rodičům a dětem, kteří byli ochotni odpovědět na otázky ohledně dětského tábora. V neposlední řadě moc děkuji všem mým spolupracovníkům, kteří mi pomáhají tvořit kreativní letní prázdniny.

Anotace

Diplomová práce zpracovává koncept dětského letního tábora, který je zaměřen na zpěv, hru na hudební nástroje, tanec a dramatickou výchovu. Teoretická část práce se zabývá vývojem jedince v ontogenetických stádiích od narození do dospělosti, s důrazem na vývoj hudební a věkovou kategorii 6 až 16 let, na níž cílí výzkum. Následuje kapitola, která se věnuje problematice výkonových vlastností, a to zejména těch, které se uplatňují při uměleckých činnostech, ale i způsobům jejich rozvíjení. Praktická část popisuje strukturu a postup při realizaci programu dětského letního tábora s uměleckým zaměřením a zároveň reflektuje jeho vývoj od roku 2016, kdy vznikl. Je zde podrobně zpracováván program v souladu s didaktickými a metodickými zásadami a s přihlédnutím na věk účastníků. Při práci s dětmi je důraz kladen na rozvoj kreativity, schopnosti improvizace a umělecké osobnosti. Hlavním cílem tábora je motivace k umělecké činnosti pro začátečníky i pokročilejší hudebníky. Umělecké aktivity jsou v praktické části podrobně popsány. Součástí práce je také výzkum, který zjišťuje názor rodičů a samotných účastníků na táborový program a zároveň zkoumá, zda byly naplněny cíle pořadatele.

Klíčová slova

letní tábor, hudební vývoj, umělecký rozvoj, hudební psychologie, zpěv, hudební nástroje, muzikál, lektor, volný čas

Annotation

The diploma thesis deals with the concept of children summer camp, which is focused on singing, musical instruments, dancing and drama. The theoretical part deals with the development of an individual from the birth to the adulthood, emphasizing music development and the age from 6 to 16 because this age is the aim of the research. The following chapter is about characters, mainly those which are used within artistic activities. The practical part describes the structure and the process of the realization of the summer children art camp. It has reflected its development since the establishment in 2016. The thesis consists of a detailed camp schedule which has been evolved with didactic principles and considering the age of participants. The art camp activities emphasize the advancement of creativity, improvisation, and the child's artistic personality. The main aim of the camp is the motivation to the artistic activities for both beginners and advanced. Camp activities are described in the practical part. The research is another part of the thesis. It finds out the parents and children's opinions on the camp. It also examines whether the aims of the organizer have been fulfilled.

Keywords

summer camp, music development, artistic development, music psychology, singing, musical instruments, musical, tutor, free time

Obsah

Úvod	9
1 TEORETICKÁ ČÁST	11
1.1 Vývoj dítě v rámci hudební oblasti	11
1.1.1 Od prenatalního vývoje po předškolní věk	13
1.1.2 Věkové zvláštnosti dětí od 6 do 15 let	15
1.1.3 Hudební vývoj dítěte	18
1.2 Vrozené a získané předpoklady jedince	21
1.2.1 Hudební schopnosti	21
1.2.2 Hudební dovednosti	23
1.2.3 Nadání	23
1.2.4 Talent	24
1.2.5 Vlohy	25
1.2.6 Hudebnost a hudební sluch	25
1.2.7 Motivace	26
1.2.8 Improvizace	27
1.2.9 Tvořivost	28
1.3 Hudební interpretace	30
1.3.1 Příprava na vystoupení	31
1.3.2 Tréma	31
1.4 Hudební činnosti pro děti	34
1.4.1 Zpěv	34
1.4.2 Hra na hudební nástroje	36
2 PRAKTICKÁ ČÁST	38
2.1 Realizace táborového programu	38
2.1.1 Nácvič muzikálového představení	38
2.1.2 Workshopy	40
2.1.3 Táborová zábava	42
2.1.4 Časový harmonogram	44
2.2 Výzkum	45
2.2.1 Stanovení cíle a výzkumných otázek	45

2.2.2 Metodologie výzkumu a výzkumný soubor	45
2.2.3 Výsledky výzkumu.....	47
2.2.4 Porovnání konkrétních odpovědí dětí a jejich rodičů.....	68
2.2.5 Vyhodnocení výzkumných otázek	69
2.2.6 Shrnutí praktické části.....	72
2.2.7 Diskuze.....	73
Závěr.....	76
Seznam použité literatury	78
Seznam příloh.....	82
Přílohy	83

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá plánováním a organizací dětského letního tábora, který je zaměřen na umělecké činnosti, především na zpěv, hru na hudební nástroje, tanec a herectví. Práce se zabývá táborem především z hlediska uměleckého programu a z toho důvodu se teoretická část věnuje především uměleckému vývoji dětí, hudebním činnostem a problematice interpretace.

Zdroje použité v této práci jsou různorodé. Především se jedná o knihy, práce a články zaměřující se na hudební psychologii a hudební vývoj jedince. V druhé řadě to jsou publikace zkoumající vývoj dítěte z mnoho faktorů. Dobré je také zmínit zdroje, ve kterých najdeme informace o dětských táborech. V neposlední řadě vycházíme z prací, jež se zabývají konkrétními tématy, jako je například hlasová výchova či výuka hudební výchovy.

Cílem teoretické části je sdružit základní informace, které by mohl lektor umění a táborový vedoucí využít ke své práci. Jsou to v první řadě obecné informace o vývoji dítěte se zdůrazněním zvláštností daného věku. Dále se jedná o specifikaci hudebního vývoje dětí již od prenatalního období tak, aby bylo možné porozumět vývoji komplexně. Další kapitola představuje důležité oblasti související právě s uměleckým či přímo hudebním vývojem. Jsou to hudební schopnosti, dovednosti, vlohy, talent, tvořivost, motivace, improvizace a jiné.

Dalším tématem je hudební interpretace, jelikož na konci tábora se koná vystoupení pro rodiče. Toto téma úzce souvisí i s problematikou trémy, která je velmi aktuální. V neposlední řadě teoretická část obsahuje zmínku o konkrétních hudebních činnostech – zpěvu a hře na hudební nástroje.

Praktická část vychází ze zkušeností autorky a popisuje program dětského tábora Letní muzikál. Program má tři hlavní části – nácvik muzikálového představení, workshopy a táborová zábava, přičemž u každé části jsou uváděny příklady konkrétních činností.

Následující částí je výzkum. Jedná se o dotazník určený účastníkům tábora a jejich rodičům. Otázky se týkaly především uměleckých aktivit a jejich vlivu na dítě i po skončení tábora. Zkoumáme, zda se vybrané aktivitě věnuje, zda se hlásí na nové kroužky

či nakupuje nové pomůcky. Dále je důležité, jak vůbec vnímá táborové činnosti, jejich délku, počet dětí ve skupině a co ho či ji nejvíce baví a zajímá. Samozřejmě vnímáme rozdílnost ve věku dětí. Odpovědi rodičů a dětí jsou vzájemně komparované.

1 TEORETICKÁ ČÁST

Mnoho rodičů se rozhodne přihlásit své dítě na umělecký kroužek, ať už na základě svého vlastního přesvědčení či přání dítěte. Věříme, že umělecké, či přímo konkrétně hudební činnosti jsou pro děti velmi přínosné. „*Je spousta důkazů, že hudebně vzdělané děti podávají lepší intelektový a školní výkon než jejich kamarádi, kteří se hudbou nezabývají. Bylo však rovněž prokázáno, že děti s vyšší inteligencí chodí s větší pravděpodobností do hudební školy.*“ (Powell, 2018, s. 84). Tato teorie vychází i z předpokladu, že umělci jsou lepší posluchači, a tím pádem si i lépe zapamatují to, co slyšeli. Nejen z tohoto důvodu je zvolení uměleckého směru pro svého potomka velmi výhodné. (Powell, 2018)

Praktikování hudebních činností je velmi výhodné, jelikož dítě po většinu času není rozvíjeno pouze z uměleckého hlediska, ale rodiče často pro své dítě volí hudební vzdělání z jiných důvodů. Mezi tyto důvody patří: učení se disciplíně, cílevědomosti či píli. (McPherson, 2006) Hudební vývoj jedince přispívá k harmonickému rozvoji osobnosti. Je těsně spjat se vznikem a utvářením ostatních duševních schopností, sensoricko-motorických reakcí, poznávacích a rozumových procesů, s rozvojem představ, paměti, fantazie, s celkovou senzibilitou a citovou sférou i její dynamikou a s projevy temperamentu i vůle. (Sedlák, 1990; McPherson, 2006)

Tábor vznikl proto, aby dětem pomáhal najít a udržet lásku k umění. Rozvíjí jejich kreativní osobnost a myšlení a nechává mnoho prostoru pro improvizaci. Vzdělává začátečníky a pokročilé hlavně v hudební oblasti, ale je zde místo i pro tanec a herectví. Cílem tábora je motivovat děti k uměleckým činnostem zábavným způsobem a rozvíjet jejich nadání a umělecké schopnosti a dovednosti.

1.1 Vývoj dítě v rámci hudební oblasti

Rodina je základem hudebního vývoje dítěte. První auditivní podněty přijímá dítě od matky prostřednictvím melodie v její mluvě a během impulsů při chování, uspávání a dalších činnostech. Nejlepší cesty k rozvoji hudebního sluchu dítěte je matčin zpěv, který má schopnost vytvořit emocionální láskyplnou situaci a je tou nejlepší motivací k prvním pěveckým projevům dítěte. Reprodukovaná hudba není ideální. Zvuk z médií není pro dítě tolik vhodný, jelikož ubírá potřebný klid a ohrožuje schopnost prožitku. V případě, že je zvuk příliš intenzivní a trvá dlouhou dobu, může dojít i k poškození sluchového orgánu. (Sedlák, 1990)

V pozdějším věku přejímá výchovnou funkci dětské sociální zařízení, například mateřská škola. Dítě v tomto období spojuje hudební rytmus, melodii a recitaci říkadel, přičemž na rytmus reaguje pohybem, tleskáním a tanečními prvky. V mateřské škole se mají děti naučit poslechu hudby i zpěvu a pohybu. (Sedlák, 1990)

Zároveň ale rodiče stále ovlivňují postoje a chování dětí a rozvíjejí jejich nadání tím, že:

- pomáhají vypěstovat pracovní návyky,
- pomáhají stanovovat cíle,
- podporují zvědavost,
- pěstují v dětech přirozené zájmy,
- pomáhají rozvíjet myšlení skrz řešení problémů,
- podporují je v úspěšných i neúspěšných chvílích. (Campbell, 2001)

V případě, že chce dítě dosáhnout v umělecké činnosti určité úrovně, je třeba nejen docházet na kroužek či soukromé hodiny s učitelem, ale především se věnovat i samostatnému cvičení, které má velký vliv na pokrok dítěte. Dosáhnutí cíle není ovlivněno pouze kvantitou samostatného cvičení, protože je jasné, že dva jedinci, kteří cvičí stejně dlouho, nepodají ve finále stejný výkon. Ericsson (1993) tvrdí, že důležitější je kvalita cvičení, která především vede k dosažení cíle. (McPherson a Williamson in McPherson, 2006)

Děti, které nebyly ze strany rodičů dostatečně hudebně vedeny a motivovány, nebo ty, které se samy považují za jedince bez hudebního sluchu a prohlašují o sobě, že neumí zpívat, se často pletou. Je dokázáno, že každé dítě je možné za určitých okolností hudebně rozvíjet. Pokud jsou zajištěny vhodné podmínky, tak lze umělecký vývoj zajistit u všech zdravých dětí. (Sedlák, 1990)

Winn (1979) potvrzuje, že dítě samotné jen těžko vydrží na sobě z dlouhodobého hlediska pracovat: „*Musí tu být někdo, kdo vytváří nátlak: rodič nebo učitel. Každé dítě, které jsem vedl, mělo někoho, kdo ho tlačil. Někdy jemně, někdy strašně a někdy to došlo, až do fáze odvedení dítěte od hudby.*“ (McPherson, 2006, s. 247) Je zřejmé, že kvalita nátlaku, který rodič na dítě vytváří je velmi důležitá a často zajišťuje dosažení vysoké úrovně. (McPherson, 2006)

1.1.1 Od prenatálního vývoje po předškolní věk

Matčiny pohyby, dýchání, tlukot srdce a hlas jsou první a důležité zvuky, kterým je plod vystaven. Je obecně známo, že je těhotným ženám doporučováno na své dítě mluvit, protože to vnímá. Důležitost je přisuzována také funkci emocionální komunikace. Méně důležité jsou poté pro plod vlastní zvuky plodu a zvuky zvenčí. Při této úvaze musíme počítat s tím, že plod nepřijímá zvuky stejně jako dítě nebo dospělý. Přijímá totiž hlavně tempa a rytmy, jako je právě bouchání srdce matky. (Parncutt in McPherson, 2006)

Sluchový analyzátor začne u dítěte fungovat již několik dní po narození a novorozenec prochází různými fázemi, kdy je citlivý na některé zvuky. Důležitý je dostatečný přísun sensorických a citových podnětů. To lze zařadit především skrz matčin zpěv. Kojenec díky tomu snáze rozlišuje tónové výšky. Dítěti se jistě líbí také zvukové hračky a chce je slyšet opakovaně. Reprodukovaná hudba má také pozitivní vliv, ale je dokázáno, že v případě přirozeného zpěvu dítě vykazuje větší zájem. Dítě starší 6 měsíců již využívá své ruce k primitivnímu hraní, např. úder do kláves a líbí se mu také vše, co souvisí s rytmem, např. bubínky, hra s rodiči aj. Zároveň dítě vytváří vlastní monology pomocí broukání. Pokud dítě nemá dostatek hudebních stimulů, jeho hudební vývoj může být zpomalen nebo celkově pozastaven, což může negativně ovlivnit první hudební projevy. (Sedlák a Váňová, 2013; Trehub in McPherson, 2006)

Je prokázáno, že kojenci preferují „dětský“ způsob zpívání a jejich nejoblíbenější písně jsou ukolébavky, které dokážou odlišit od jiné hudby. Tato hudba je spojená se zvýšeným emocionálním výrazem a vyšší tónovou polohou. To zajišťuje něžnost a pocit štěstí. Zpěv blízkých je pro děti možný způsob komunikace a prohlubuje mezilidské vztahy. (Franěk, 2005)

V tomto období mají velkou váhu změny rytmu a melodie, jelikož je kojenci lépe vnímají. Doporučuje se kombinovat zpěv, hraní či mluvu i s vizuální stránkou, jako je například loutkové divadlo. Je také dokázáno, že kojenci mají dobrou hudební paměť a po soustavném poslouchání nějaké hudby rozpoznají případné změny a svým chováním na ně reagují. Velká důležitost je přisuzována přívětivému mluvení na kojence, i přesto, že významu nerozumí. Tato kojenci adresovaná mluva se liší od té adresované dospělým v tom, že je využíván vyšší rejstřík hlasu, prodloužené samohlásky, jiná kvalita rytmu, časté opakování a přiměřené zbarvení hlasu. (Trehub in McPherson, 2006)

Kolem druhého roku života jsou některé děti schopné zpívat, ale je to velmi individuální. Některé dokonce lépe zpívají, než mluví. Velký vliv má opět prostředí. *„Melodické citění a pěvecká reprodukce se tedy u dítěte úspěšně rozvíjejí jen tehdy, má-li dostatek pěveckých podnětů. Nejúčinnější je zpěv matky a sourozenců.“* (Sedlák a Váňová, 2013, s. 361)

Kolem období třetí roku života dítěte je díky činnosti mozku a koordinace řečový projev lepší a pěvecká reprodukce přesnější. *„Rozsah pěveckého hlasu je sice individuální, pohybuje se však převážně v rozpětí velké tercie, u pěvecky disponovanějších dětí až čisté kvinty“.* (Sedlák a Váňová, 2013, s. 362) Děti velmi dobře reagují na písně ze svého okolí, opakují je a snaží se o improvizaci. (Sedlák a Váňová, 2013)

V době nástupu do mateřské školy dochází k velké změně, jelikož se začnou uplatňovat vlivy kolektivní výchovy. Toto období je z hlediska rozvoje hudebnosti velmi významné. *„Předškolní věk je vedle mladšího školního věku nejdynamičtějším obdobím v hudebním vývoji jedince.“* (Machů, 2014, s. 3) Pakliže je hudební výchova v MŠ kvalitní, dokáže zajistit plynulý hudební vývoj jedince. MŠ může dokonce nahradit funkci rodiny v případě, že rodina nedávala dítěti dostatek potřebných podnětů. (Machů, 2014)

V období od 3 do 6 let dochází k rozvoji sluchového analyzátoru pro lepší poslech hudby, zlepšení tělesné motoriky jako prostředek ke hře na hudební nástroje a rozvoji zpěvnosti, přičemž dětský hlas je ještě slabý a nevyvíčený. *„Tón není dostatečně posazený v rezonanci, dýchací svalstvo není plně rozvinuté ve svých funkcích. Proto je velmi důležité nepřepínat hlas v síle, respektovat jeho přirozenou polohu a rozsah, neunavit hlas dlouhým zpěvem.“* (Machů, 2014, s. 6)

Podle Machů (2014) by dítě mělo být po skončení předškolního vzdělávání schopno:

- ovládat správné držení těla,
- zvládnout základní pohybové dovednosti a prostorovou orientaci,
- koordinovat pohyby těla, sladit pohyb s rytmem a hudbou,
- vědomě napodobit jednoduchý pohyb podle vzoru,
- ovládat dechové svalstvo,
- sladit pohyb se zpěvem,
- sluchově rozlišovat zvuky a tóny,

- zvládat jemnou motoriku (hrát na jednoduché hudební nástroje).

1.1.2 Věkové zvláštnosti dětí od 6 do 15 let

Při práci s dětmi v rámci výuky uměleckých či kterýchkoliv jiných aktivit je velmi důležité brát v potaz i obecné vývojové záležitosti. *„Při objasňování podstaty, charakteru, průběhu i periodizace hudebního vývoje vycházíme z poznatků vývojové psychologie, která se pokusila o stanovení obecných zákonitostí ontogeneze psychiky.“* (Sedlák, 1974, s. 18)

Pro lektora a táborového vedoucího či jiného vychovatele je velmi důležité vnímat věkové odlišnosti dětí a vytvářet program, který bude zaměřen na danou věkovou kategorii. K různě starým dětem musíme přistupovat různým způsobem. Školní věk, období, kdy dítě chodí do základní školy, rozdělujeme na tři fáze: raný školní věk (6-9 let), střední školní věk (9-12 let) a starší školní věk (12-15 let). (Vágnerová, 2012)

Hra je důležitou součástí života dětí každého věku. Měli bychom ovšem při volbě postupovat individuálně a v souladu s výše zmíněnou klasifikací tak, aby hra byla dost zajímavá a adekvátně pro danou věkovou skupinu náročná. *„V období školního věku již hra není dominantní činností. V mladším školním věku však tvoří hlavní náplň rekreačních a odpočinkových činností. Hra má důležitou roli i v následujících věkových obdobích. Mění se však charakter hry i přístup ke hře. Ve středním a starším školním věku jsou hry složitější a mají užší vztah k učení a práci.“* (Pávková, 2002 in Tolarová, 2015)

1.1.2.1 Raný školní věk (6 - 9 let)

Děti v tomto věku málo ovládají čtení a psaní a také nedokážou dlouho udržet pozornost. Jedné činnosti se mohou věnovat max. 20 min, potom začínají být roztěkané a hledat si jinou zábavu. Pro vedoucího to znamená, že by měl častěji střídát činnosti, především klid a pohyb. (Tolarová, 2015)

Děti se rády samy přesvědčí o pravdivosti tvrzení a při uvažování vychází z vlastní zkušenosti. *„Myšlení mladšího školáka je vázáno na realitu. To znamená, že je schopen uvažovat o něčem určitém, co sám zná, i když není objekt jeho úvah aktuálně přítomen.“* (Vágnerová, 2012, s. 267) Táborový vedoucí by měl vědět, že malé děti skutečně chápou jen to, co smyslově poznají – co vidí, slyší, cítí, čeho se dotknou a zároveň nedovedou ještě myslet abstraktně. Je potřeba tedy využívat hodně abstrakce. Na druhou stranu mají

velkou fantazii a mají v oblíbě vymýšlení a přehánění. „*Vedoucího chápou malé děti jako neoddiskutovatelnou autoritu, nesnaží se o něm ještě pochybovat, snadno přejímají jeho způsoby a názory.*“ (Tolarová, 2015, s. 10)

Mezi hlavní činnosti dětí patří v tomto období již také učení a práce. V procesu socializace ovšem důležitou roli hraje hra, a i proto je dobré ji často zařazovat. Hra je také důležitým odreagováním a relaxací. Hry mohou mít různé formy: funkční, činnostní, konstrukční, úkolové, iluzivní a jiné. Díky ní se projeví dětská spontánnost, tvořivost, svoboda, fantazie i umělecké schopnosti. Přístup dítěte ke světu je kriticky-realistický a zároveň aktivní. (Langmeier a Krejčířová, 2006; Šimíčková a Čížková, 2005)

Pro umělecký rozvoj je velmi důležitá kvalita vývoje řeči, která se u každého dítěte dost liší. To samé platí u rozvoje paměti, která s řečí souvisí. Co se týká navazování vztahů, v tomto období jsou spíše nahodilé. Dítě většinou nejvíce kamarádí s tím, s kým je na pokoji či v přidělené skupince. (Langmeier a Krejčířová, 2006)

1.1.2.2 Střední školní věk (9 - 12 let)

Období středního školního věku můžeme také jinak nazvat jako prepuberta. Je to období, pro které je typické rozkolísané chování, labilní city, časté střídání nálad od agresivní a výbušné hlučnosti až po apatii či nezájem. (Šimíčková a Čížková, 2005) Z těchto důvodů může být obtížnější s dětmi v tomto věku pracovat, zaujmout je a socializovat.

Z kognitivního hlediska dochází k emoční vývojové rozkolísanosti, ke změnám v kvantitativním i kvalitativním myšlení a rozvoji logické paměti. Díky tomu se s dětmi dá lépe tvořit a vymýšlet příběhy, které si snadněji zapamatují a lépe pochopí. Pro umělecký rozvoj a kreativní činnost je mimo jiné velmi důležité i vnímání, které právě v tomto věkovém období dosahuje svého vrcholu a rovná se vnímání u dospělého jedince. „*Dítě má však méně zkušeností pro třídění informací a vyvozování souvislosti.*“ (Šimíčková a Čížková, 2005, s. 95)

Je důležité sledovat pozorně vztahy mezi dětmi a vnímat jejich pocity. Děti navazují mnoho kontaktů, ale často kamarády střídají a přátelství nejsou pevná. (Šimíčková a Čížková, 2005) Vedoucí je pro děti autoritou a vyžadují pozornost. „*Dítě prochází vrcholným obdobím života v kolektivu, ale vznikají oddělené skupiny chlapců a dívek. V tomto věku děti uzavírají první přátelství, ta bývají buď chlapecká, nebo dívčí, jen*

málokdy smíšená. Střední školní věk se nadále vyznačuje individualitou.“ (Tolarová, 2015, s. 10) Děti někdy nedokážou dobře spolupracovat a rády naopak ukazují své individuální přednosti. Také se v této době objevuje strach, například ze tmy či zesměšnění, což právě zejména dívky podněcuje k práci či hře ve dvojici. (Tolarová, 2015)

Na tábore bývá zpravidla nejvíce dětí v této věkové skupině. *„Děti této věkové kategorie tvoří na našich táborech nejpočetnější skupinu. Tím, že už zvládají čtení, psaní a počítání, mohou tyto dovednosti využít při hrách. Mají lepší pohybové dovednosti než mladší děti, větší vytrvalost a tendenci dokončit zadaný úkol.*“ (Dvouletá, 2014, s. 20) Je možné, že mnoho z těchto dětí je na tábore úplně poprvé, jelikož dochází k osamostatňování se od rodiny a citové vazby k rodičům jsou uvolněnější. (Šimíčková a Čížková, 2005)

1.1.2.3 Starší školní věk (12 – 15 let)

Děti se v tomto věku ocitají v období puberty. Objevuje se emoční labilita a podrážděnost. Na druhou stranu se v tomto období umocňuje prožívání, děti jsou pozornější a rozvíjí se jejich logická paměť a hypotetické myšlení. *„Puberta je důležitým biologickým mezníkem. Je to období nové kvality sebeuvědomování, kdy si jedinec všímá více toho, jak myslí, jak prožívá, komunikuje. Důležité události, pocity a zkušenosti z tohoto období obvykle již nikdy nezapomene a nese si je v mysli a pocitech po celý život.*“ (Žaloudníková, 2013)

Z hlediska kognitivního vývoje můžeme vyzdvihnout fantazijní produkci, která se projevuje velkou nápaditostí a originalitostí. Při tvoření s těmito dětmi často vůbec nepotřebují nápady dospělého, na rozdíl od mladších skupin. Dochází ke zhoršení percepční kapacity, která souvisí s tím, že chlapci často odmítají zpívat, jelikož mutují a tím pádem se mění kvalita jejich hlasu. (Šimíčková a Čížková, 2005) Problémy s mutací u chlapců v tomto věku řešíme velmi často a mnoho zpěváků se v tomto období zpěvu vyhýbá.

Vedoucí musí svůj přístup ke starším dětem opět přizpůsobit. Nechat jim dostatečnou volnost, ale zároveň korigovat jejich chování. *„Děti jsou samostatné, osvědčují se hry plné taktických možností a kombinování. Mají smysl pro recesi, rády se liší od průměru. Rozvíjejí se kontakty mezi děvčaty a chlapci. Vedoucí je pro děti partnerem a ne*

nadřazeným, je velmi kriticky hodnocen a jeho postavení v kolektivu není již tak automaticky dobré.“ Vedoucí se v tomto případě chová více jako kamarád a prohlubuje přátelské vztahy v týmu. (Tolarová, 2015, s. 10)

Tábor je skvělou příležitostí pro získání kamarádů se stejnými zájmy. Fakt, že dítě v pubertě má na táboře kamaráda nebo partu, je velmi podstatný pro spokojenost jedince a pro zapojení se do činností. Jedinec má potřebu se zdržovat s kamarády se stejnými zájmy, které si vzájemně pomáhají realizovat. Členové skupiny se vzájemně napodobují, využívají například jednotné oblečení. Jedinec má také velkou potřebu být skupinou akceptován, přijímán a mít v ní svou roli. V pubertě dívky nemají problém kamarádit se s chlapci a naopak. Táborové týmy někdy mohou fungovat jako rodina, a to v momentě, kdy se starší účastníci starají o ty nejmladší, pomáhají jim, radí a suplují roli sourozenců či rodičů. (Žaloudníková, 2013; Dvouletá, 2014)

V tomto věkovém období jsou děti často rády, že mohou na tábor jet a vzdálit se z dohledu rodičů a odpočinout si od nich. Tento fakt souvisí se snahou o nezávislost. (Šimíčková a Čížková, 2005) Pro děti jsou jejich zájmy důležité, a proto je dobré, když je rodiče v těchto činnostech podporují. Je důležité, aby rodič dítěti porozuměl a podpořil je při hledání osobních životních cílů a budování hodnot. (Langmeier a Krejčířová, 2006)

1.1.3 Hudební vývoj dítěte

Dle Holase (1999) je možné na jednotlivých stupních hudebního vývoje vymezit vztah mezi hudebními schopnostmi a činnostmi. Uvádí tři základní období orientace: ve zvukovém, tónovém a hudebním prostoru. Tyto fáze je ovšem nutné chápat jako orientační, jelikož vlivem intenzity vnějších vlivů, jako je výchova či sociokulturní prostředí, dochází ke změnám a vývojovým skokům nebo zpoždění. Nesporný vliv má samozřejmě i psychický vývoj a individualita dítěte.

1.1.3.1 Orientace ve zvukovém prostoru

První zmíněné období začíná již v prenatálním období a končí kolem prvního roku života.

Miminko se přizpůsobuje vnějšímu zvukovému prostoru:

- rozvíjí se citlivost na vnější i akustické podněty,
- dochází k prvním projevům – nejprve bezděčné, poté úmyslné,
- miminko hledá zdroje zvuku,

- vznikají pohybové reakce na zvuk a hudbu,
- dochází k prvním pěveckým projevům.

1.1.3.2 Orientace v tónovém prostoru

Toto období má dvě fáze: difúzní (1,5 roku – 4 roky) a srovnávací (4-6 let):

A) Difúzní

- Nápodoba slov, vět a říkadel
- Samostatný řečový projev
- První pěvecký projev formou imitace
- Rozvoj vloh pro rytmus a tonální a výškové cítění
- Formování základů hudební paměti a představivosti
- Spontánní opakování modelů
- První improvizální i reprodukční pokusy

B) Srovnávací

- základy hudebně výrazových prostředků,
- rozvoj základních receptivních i reprodukčních schopností,
- upevňování rytmického cítění,
- formování základů tonálního cítění,
- pěvecká či nástrojová reprodukce písní.

1.1.3.3 Orientace v hudebním prostoru

Poslední dětské období, ve kterém dochází hlavně k upevnění hudebních schopností a na konci se rozhoduje, co bude dál. Toto období má tři fáze: analyticko-syntetickou (7 -10 let), evoluční (11 - 14 let) a systémovou (15 - 18 let).

A) Analyticko-syntetická:

- upevnění senzomotorických dovedností a tonálního cítění;
- rozvoj smyslu pro intervaliku, symetrii a funkčnost výrazových prostředků;
- rozvoj vnímání vícehlasé hudby a harmonických funkcí.

B) Evoluční:

- chápání podstaty hudebního tvoření a stanovování si uměleckých cílů;
- rozvoj tvořivého myšlení;

- využití vlastního úsudku při interpretaci.

C) Systémová:

- celkové dozrávání a rozvoj všech schopností;
- tvořivé chápání hudebního díla a osvojení si základů komponování;
- samostatnost učení a organizace pracovního režimu;
- utváření hodnot.

Kolem 18. roku života často dochází k momentu rozhodování se, jak se svými hudebními zkušenosti a schopnostmi naložit v dospělosti. V mnoha případech dojde k rozhodnutí o úplném ukončení nebo potlačení hudebně aktivního života v souvislosti s upřednostněním jiných aktivit. Mnoho mladistvých avšak zvolí hudební cestu a věnují se tak hudbě v pracovní sféře, hudbu studují nebo jí věnují svůj volný čas. *„Na tuto třetí etapu navazuje v dalších letech fáze hledání uplatnění, kdy dochází k usměrnění základního hodnotového systému člověka, a fáze stabilizační, která je charakteristická konsolidací umělecké kariéry a uměleckou seberealizací v dané hudební profesi.“* (Holas,1999, s. 10)

1.2 Vrozené a získané předpoklady jedince

Umění je možné rozdělit do následujících kategorií: praktická, environmentální, obrazová, dramatická, narativní a hudební. Nás budou zajímat poslední tři kategorie, do kterých spadá i hudba, tanec a jevištní drama. (Kulka, 2008)

Pro uměleckou práci s dětmi je nezbytné znát následující a další pojmy: nadání, talent, hudebnost, hudební sluch, schopnosti a dovednosti. Tato znalost je důležitá z důvodu kvalitní a efektivní práce s dětmi. Lektor či učitel potřebuje znát například, jakou strukturu mají hudební schopnosti, jak fungují hudební dovednosti, jak rozvíjet nadání dětí, či naopak, jak můžeme uškodit talentovanému dítěti. Dále je v této kapitole rozebrána improvizace a tvořivost a jsou zde tipy, jak tyto složky správně rozvíjet. V neposlední řadě je zde zmínka o důležitosti motivace dětí.

Všechny tyto termíny souvisí s tím, jak efektivní je hudební vývoj jedince. Nadání je souhrn vloh, je to přirozený předpoklad rozvoje hudebních schopností. Talent je nejvyšší projev hudebního nadání. Ojedinělému talentu, který se neobjevuje často, říkáme genialita. (Sedlák a Váňová, 2013)

Jedinec je ve svém vývoji ovlivněn jednak dědičnými predispozicemi a současně i hudebními činnostmi, které velmi podporují hudební schopnosti. Učením se hudební vlohy mění v soubor konkrétních hudebních schopností a zájmů o hudbu. Je tedy velmi pravděpodobné, že úspěšní hudebníci budou ti, kteří mají hudební vlohy a zároveň u nich dochází k hudebnímu rozvoji. Hudební vlohy jsou podmínkou vzniku a vývoje hudebních schopností, přičemž je nutné tyto schopnosti od raného dětství objevovat a rozvíjet hudebními podněty a činnostmi. V případě, že ve výchově jedince nebyly dodrženy podmínky pro optimální rozvoj, je možné, že vlohy zaniknou. (Sedlák, 1990)

1.2.1 Hudební schopnosti

Pokud jedinec chce být v hudební oblasti úspěšný, nestačí mu pouze využít vlastní talent, ale je potřeba rozvíjet hudební schopnosti. Každý hudební lektor či pedagog by měl vědět, jak s nimi pracovat. U příkladu hry na hudební nástroj se nejedná pouze o schopnost hudebního cítění, ale je potřeba pracovat i s motorikou, hudebním sluchem či s intelektem. Vždy je tedy chápeme komplexně. „*Hudební schopnosti nefungují*

izolovaně od ostatních vlastností osobnosti, struktura lidské osobnosti je integrovaným celkem obecných a individuálních schopností.“ (Franěk, 2005, s. 151)

Hudební schopnosti nejsou stejné jako obecné schopnosti, jako je inteligence, ale zařazujeme je do schopností speciálních. Jsou považovány za psychické struktury a vlastnosti a zajišťují přiměřenou úspěšnost hudebních činností. Je zřejmé, že je zapotřebí kombinovat dědičné i získané činitele. Hudební psychologové v minulosti uváděli, že výchova má v hudbě malý vliv a schopnosti jsou určovány dědičnými činiteli. Modernější studie 20. století se však přiklání větší význam činitelům získaných výchovou a vlivem prostředí. *„Je experimentálně prokázáno, že bez účinných vlivů prostředí, a zvláště soustavných vlivů výchovy, se uspokojivě nerozvinou ani hudební schopnosti se silným dědičným základem. Ovšem výraznější dědičný vklad, který také způsobuje značné individuální rozdíly, umožňuje i rychlejší a efektivnější proces hudební výchovy a rozvoj hudebních schopností na vyšší úrovni.*“ Vliv dědičného činitele bývá často nejsilnější v rané věkové kategorii a postupně je potlačován výchovou. (Sedlák, 1990, s. 36)

Při hudební činnosti potřebujeme nejen speciální, v tomto případě hudební, ale i všeobecné schopnosti. *„Při analýze všeobecných schopností a jejich vlivu na úroveň hudebních činností vystupují do popředí zejména percepční pohotovost, schopnosti verbální, numerické, paměťové, schopnosti prostorové představivosti a schopnosti psychomotorické.*“ (Holas, 1999, s. 5) V případě hudebních schopností, kterých je zapotřebí velké množství, ale existuje výhoda, že se mohou vzájemně kompenzovat. Důležitý je také vliv emocionality a fantazie a v neposlední řadě vliv motivace, zájmu, potřeb a vlastností jedince. Klíčová je role sociokulturního prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. (Holas, 1999)

Dle Sedláka (1990, s. 41) klasifikujeme hudební schopnosti následujícím způsobem:

- Hudebně – sluchové
- Psychomotorické
- Analyticko - syntetické
- Hudebně – intelektové

Vlivem dědičnosti nebo újmy v harmonickém vývoji dítěte může dojít k poruše hudebních schopností. Nejzávažnější poruchou je amúzie, která může být sensorická –

porucha hudebního vnímání, nebo motorická – nesprávná pěvecká reprodukce. (Sedlák a Váňová, 2013)

1.2.2 Hudební dovednosti

Hudební dovednost je cvikem získaný předpoklad, že nějaké konkrétní činnosti a pohyby vykonáváme správně. Jsou podmíněné určitou úrovní a souvisí se schopnostmi. Hudební a taneční dovednosti řadíme mezi kategorii senzomotorických dovedností. Základem těchto dovedností je mechanismus podmíněných reflexů, jelikož se v procesu učení spojí fyziologické jádro s centrální nervovou sestavou. Cvičením a opakováním vznikne právě podmíněný reflex. (Holas, 1998)

Dovednosti umožňují dosáhnout vysoké motorické rychlosti a plynulosti provádět složitější činnosti a jiné. V praxi se jedná o to, že například klavírista zvládne hrát složitější prstoklad, číst noty v basovém klíči či transponovat píseň. „*Proces formování dovedností je vlastně procesem motorického učení.*“ (Poledňák, 1984, s. 56)

1.2.3 Nadání

Při pozorování nadání vlastně zjišťujeme, že některý člověk je šikovnější než jiný a někdo má úspěch v jedné a někdo zase v druhé činnosti. Mezi základní druhy nadání patří pohybové, umělecké, intelektové a praktické nadání. Umělecké nadání dále rozdělujeme na hudební, výtvarné a literárně-dramatické. Tanec řadíme do nadání pohybového. Silné prožívání je typické a výjimečné právě pro umělecké nadání. „*Typické pro umělecké schopnosti je, že se do jejich fungování přímo zapojují emoce.*“ (Dočkal, 2005, s.193)

Gagné (1993, 2013) specifikuje čtyři základní oblasti přirozeného nadání, které se týkají různých vrozených schopností:

- intelektuální – obecné potenciály důležité k učení, myšlení, paměti, pozorování aj.;
- kreativní – tvořivost, představivost, originalita aj.;
- sociálně efektivní – sociální schopnosti využité při komunikaci s druhými (vůdcovství, takt aj.);
- senzomotorické – smysly a motorické schopnosti, které dodávají výhody v hudebním učení.

U každého jedince dochází k individuálnímu míchání těchto čtyř vrozených schopností, které ovlivňují míru hudebního talentu. (McPherson, 2006, s. 242)

Pokud hovoříme o dědičném nadání, kdy děti podědí nadání po svých rodičích či prarodičích, jedná se spíše o mýtus. Každopádně existence genetických dispozic je nepopíratelná. Mezi faktory, které ovlivňují nadání však dědičnost patří. Dále tam patří prostředí, vlastní aktivita jedince a náhoda. (Dočkal, 2005)

Dočkal (2005) vymezil následující složky nadání:

- instrumentální složka – tělesné charakteristiky, rozumové, sensorické a motorické schopnosti, zručnosti a vědomosti;
- aktivační složka – aktivita, motivace, vůle a zaměření;
- lidské já – sebevědomí, seberealizace a sebevědomí.

Velký vliv na hudební nadání mají i vnější faktory, mezi které patří například i sociální skupina. Skupina, kde děti mají podobné zájmy a cíle může být pro jedince velkou motivací. Vliv mají jak formální, tak neformální skupiny, ale záleží na postoji jedince ke členům skupiny. Tyto vztahy podmiňují i úspěšnost v různých hudebních činnostech. (Holas, 1998)

1.2.4 Talent

Jen talent v mnoha případech nestačí k dosažení požadované úrovně. Navíc není vždy jednoduché talent v dítěti odhalit, jelikož nemusí být na první pohled zřejmý. „*Je to z důvodu toho, že dítě může mít potencial pro úspěch, ale možná nemusí být schopné činit patřičným způsobem a na to má vliv řada faktorů, jako například nedostatek zájmu.*“ (McPherson, 2006, s. 245)

Často se stává, že talentované dítě má mnoho zájmů, kterým se věnuje ve svém volném čase. V tomto případě mu všechny záliby berou mnoho času a energie a může dokonce dojít k emocionální nestálosti či stresu. Důsledkem může být, že v žádné činnosti nedosáhne dobré úrovně. Je proto důležitá pomoc a rozumný přístup rodičů. V době adolescence už jedinci dokážou používat time-management, takže snáze naplánují jednotlivé aktivity a čas na samostatné cvičení. (McPherson, 2006)

1.2.5 Vlohy

Každé dítě se narodí s jistým potenciálem pro úspěšnost v dané činnosti. Úkolem rodičů a pedagogů je odhalit jeho vlohy. V momentě, kdy začneme pracovat s novým dítětem, brzy zjistíme, jaké předpoklady pro úspěšnost v dané činnosti má. Vlohy můžeme chápat jako vrozené anatomicko-fyziologické předpoklady schopností. „*Vytvářejí základ pro emocionální citlivost k hudbě, způsob hudebního vnímání, úroveň hudební aktivity i celkový vztah k hudbě.*“ (Sedlák a Váňová, 2013, s. 50) Může se stát, že pokud dítě vyrůstá v málo podmětném prostředí, vlohy mohou zakrnět. (Franěk, 2005, Sedlák a Váňová, 2013)

Na rozdíl od vloh je dovednost chápána jako cvikem a učením získaná způsobilost vykonávat úspěšně hudební činnost. Za zautomatizovanou dovednost je považován návyk. „*Hudební dovednosti umožňují vykonávat rychlé a plynulé pohyby či myšlenkové operace potřebné pro hudební činnosti, anticipovat (předvídat) sled motorických úkonů, koncentrovat a rozšířit značně pozornost.*“ (Sedlák a Váňová, 2013, s. 70) Klasifikace hudebních dovedností je dle Sedláka a Váňové (2013) následující:

- percepční (vnímání kvality tónu),
- motorické (zručnost a pohotovost),
- senzomotorické (koordinace hudebních úkonů),
- hudebně intelektové (analýza hudebního materiálu, práce s hudebními pojmy),
- sociální (chování při hudební spolupráci).

1.2.6 Hudebnost a hudební sluch

Hudebnost je komplexní schopnost jedince integrovat dílčí hudební schopnosti. Prožívání hudby jako vyjádření určitého obsahu považujeme za hlavní znak hudebnosti. „*Při analýze hudebnosti si musíme uvědomit, že její struktura je výrazně ovlivňována kvalitativními a kvantitativními změnami v průběhu hudebního vývoje jedince.*“ (Holas, 1998, s.25) Tímto se formují předpoklady pro hudební činnosti a zároveň dochází ke změnám v oblasti hudebních zájmů a potřeb. (Holas, 1998)

Při zpěvu, hře na nástroj i tanci jedinci využívají hudební sluch. Jedná se o psychickou strukturu, která umožňuje vnímat hudbu, rozlišovat výstavbové elementy, poznat hudební útvary a určit přesnost jejich interpretace. Hudební sluch rozdělujeme dle způsobu, jakým jedinec rozlišuje výšku tónu na absolutní a relativní. Absolutní sluch vykazuje velké

individuální rozdíly a dělí se na receptivní a reprodukční. Relativní hudební sluch se vyskytuje ve stejných formách a je v určité míře základem hudebnosti všech lidí. Většina hudebníků disponuje relativní sluchem, který se vyznačuje schopností a snahou rozpoznat či vytvořit tónovou výšku. (Sedlák, 1990, Franěk, 2005)

Absolutní sluch je velmi vzácný, ale dle studie od Baharloo a kolegů z roku 1998 se týká až 15 % hudebníků. Velmi významnou roli v tomto případě hraje genetika, ale i vývoj mozku a poznání. (Gregerson, 1998) Ve stejné studii bylo také prokázáno, že vliv na výskyt absolutního sluchu má i rozvoj hudebnosti u dětí ve věku do 7 let. Velkou podporou je hlavně metoda „fixed do“, kdy při intonaci solmizačních slabik DO-RE-MI atd. je „DO“ vždy nota C. (Gregerson, 2000).

1.2.7 Motivace

Pro dítě je v rozvoji umělecké činnosti velmi důležitá motivace, ať už ze strany pedagogů, tak ze strany rodičů. Motivace je považována za determinantu hudební aktivity a je základní podmínkou hudebních schopností a všestranného hudebního vývoje. Motivaci můžeme chápat jako pohnutky, které vedou k určitému chování. Motivace nás aktivizuje a zaměřuje určitým směrem. (Poledňák, 1984)

Primární hudební motivace se vytváří již v prvních měsících života dítěte, dříve než dojde k osvojení řeči. Motivace k hudebním projevům bývá umocněna vrozenými dispozicemi. Hudební pedagog má na základě svého přístupu za úkol rozvinout motivaci a aktivu jako trvalý rys osobnosti studenta. Motiv je chápán jako spouštěcí podmět a je spjat s potřebami jedince. Motivace může být:

- primární - vnitřní stimulace, touha po projevu, vrozená dispozice, potřeba činnosti;
- sekundární - snaha učitele, interakce s dětmi. (Sedlák a Váňová, 2013; Poledňák, 1984)

Existuje také mnoho způsobů, jak mladého hudebníka demotivovat k dané činnosti či tvoření. Dle Evy Suchánkové se jedná především o následující tři typy nechtěné demotivace:

- odkazování na úspěchy ve vzdálené budoucnosti, přičemž dítě žije přítomností;
- zákazy;

- srovnávání s kamarády či vrstevníky.

Pozitivní motivace pro povzbuzení například při cvičení na hudební nástroj můžeme docílit mnoha způsoby, ale měli bychom mít na paměti, že musíme dodržet své slovo. „*Při vymýšlení pozitivních motivačních spouštěčů pozor na to, abyste dodrželi to, co slibíte.*“ (Suchánková, 2016, s. 12) Příklady pozitivní motivace u hudebníků jsou následující:

- hraní na city a sdělení, že se nám například píseň líbí;
- ujištění o jedinečnosti a upřednostnění daného jedince (například zadání důležitého sóla);
- odměna (například kostým na vystoupení). (Suchánková, 2016)

1.2.8 Improvizace

Improvizace je disciplína, kterou jedinec využije nejen na jevišti, ale i v každodenním běžném životě a je velmi výhodné ji ovládat. „*Hudební improvizace je soustředěný akt, v němž se bezprostředně, velmi rychle a bez dlouhé přípravy a plánu asociují hudební představy a nápady s motorickými a interpretačními úkony (zpěvem nebo hrou na hudební nástroj) tak, že vzniká nový hudební útvar.*“ Při improvizaci je důležité zpracovat myšlenky a nápady do uspokojivého výsledku. Důležitou roli hraje inspirace. (Sedlák a Váňová 2013, s. 314)

Dle Vasqueze (2013) jde v improvizaci hlavně o trénink těchto oblastí:

- pozornost,
- originalita,
- spolupráce,
- humor,
- storytelling (vyprávění příběhu) .

Pro zlepšení se v improvizaci doporučuje intuitivně a spontánně experimentovat, porušovat stereotypy, nebát se chyb, protože ty by nás měly naopak motivovat, a plnit výzvy, které zajistí, že se nikdo nebude nudit. Je běžné, že se během improvizace setkáváme se strachem z neznáma a vadí nám, že nemůžeme předvídat. „*Strach z neznalosti a nepřipravenosti je vlastně nejčastější překážkou, proč se lidé improvizaci vyhýbají.*“ (Vasquez, 2013, s. 27) Dále na náš výstup může mít negativní vliv vnímání

našich komplexů. Je důležité si uvědomit, že při hraní a improvizování smíme působit hloupě, arogantně, neschopně, ošklivě a ostatní si mohou myslet, co chtějí. (Vasquez, 2013)

V závěru své knihy Vasquez (2013) uvádí desatero improvizace:

- vítat chyby,
- začínat souhlasem,
- být zvědavý,
- zkoušet dělat věci jinak,
- trénovat pozornost,
- překvapovat,
- rozvíjet předchozí myšlenky,
- dávat prostor náhodě,
- hrát si,
- hledat cíl.

1.2.9 Tvořivost

Jedním z hlavních cílů tábora je rozvoj dětské tvořivosti. Umělecké činnosti mají nepochybně kladný dopad na tvořivost. Je důležité, aby učitel tuto skutečnost podporoval tím, že dá dětem dostatečný prostor k vlastní realizaci.

Tvořivost je využita především při vytváření scénáře k muzikálu, vymýšlení tanečních sestav a skládání autorských písní. Při tomto procesu je vhodné postupovat dle doporučených fází, na kterých by se měly podílet všechny děti za pomoci lektorů. Zde uvádíme dva druhy. Dle Kulky (2008) je postup následující:

- preparace (příprava),
- inkubace (zrání),
- inspirace (vnuknutí),
- iluminace (osvícení),
- elaborace (vypracování),
- evaluace (hodnocení),
- korekce (oprava).

Kompozici můžeme považovat za výsledek dokončeného tvůrčího úsilí. V tvůrčím procesu rozlišuje také následující fáze:

- záměr,
- nápad a konkretizace,
- kompoziční plán,
- realizace plánu – návaznost, propracovanost,
- konečná úprava. (Sedlák a Váňová, 2013)

Každá činnost, jejíž výsledkem je nějaký výtvar, je považována za tvořivost. Tvořivost je duševní schopnost, která vychází z poznávacích a motivačních procesů, v nichž hraje důležitou roli také inspirace, fantazie a intuice. Jedná se o nová a nezvyklá řešení, se kterými souvisí otevřenost novým zkušenostem a potřeba seberealizace. (Hybrantová, 2008)

Hudební tvořivost má v různé míře každé zdravé dítě. Pokud je k tvořivosti vedeno, urychluje to jeho hudební vývoj. Tvořivost nelze vynucovat a omezovat. Pokud chceme, aby dítě něco samo vymýšlelo, musíme mu dát dostatečný klid, čas a prostor. Není dobré na dítě tlačit. Můžeme jim navrhnout a ukázat cestu a způsob, ale výsledek je již na dítěti samotném. Zároveň by dospělý měl být dobrým divákem a posluchačem, protože stejnému chování učíme dítě. (Cameron a Lively, 2017; Sedlák a Váňová, 2013)

Kateřina Doležalová (2010) ve svém článku zmiňuje výzkum, který prokázal, že děti věnující se tanci, hudbě, divadlu a dalším uměleckým činnostem jsou tvořivější než ty ostatní, které nenavštěvují žádný umělecký kroužek. Test se zaměřil na několik rysů tvořivého myšlení: fluence, flexibilita, senzitivita, originalita a fantazie. Dokonce se ukázalo, že děti, které jsou díky svým volnočasovým činnostem tvořivé, si tyto vlastnosti přenášejí i do svého budoucího života. V tomto případě dochází i k mezigeneračnímu přenosu.

City a emoce úzce souvisejí s tvořivostí u umělců a vedou ke spontánní či řízené produkci nápadů. „*Základním předpokladem pro rozvoj hudebně tvořivých schopností je zvýšená emocionální citlivost jedince, která mu umožňuje lépe navazovat kontakty s hudbou a pomáhá do jisté míry i rozvíjet jeho fantazii*“. (Holas, 1994, s. 16)

1.3 Hudební interpretace

Nezbytnou součástí výuky zpěvu, hry na hudební nástroj či jiných oblastí je možnost seberealizace ve formě vystoupení před publikem. V momentě, kdy hudebník pravidelně vystupuje, jeho snažení se dostává do jiného stádia než jen u jedinců, kteří muzicírují sami doma. S touto problematikou úzce souvisí téma hudební interpretace. Většina interpretů se při tom potýká s trémou.

K vystupování jedinci nestačí pouze dostatečná míra schopností a dovedností v daném oboru, cit a výraz, ale také jistá míra odvahy. Pro zkušenější a uvolněné umělce je vystupování zábavou. V přednesu by měla být technika v souladu s tvůrčím záměrem, přičemž psychika hraje velkou roli. Důležité jsou představy a pochopení písně či skladby. (Stevanovic, 2015; Vrchtová-Pátová, 1990)

Hudební interpretace má několik rovin, přičemž tou nejnižší je technika neboli mechanické provedení. Naopak nejvyšší rovinou, která je projevem interpretačního pojetí, je estetické ztvárnění. Obecně je velmi těžké odhadnout míru držení se předepsaných pokynů od autora a zároveň mít zajímavý a líbivý projev. „*Pokud se řekne, že interpret vnesl do hudebního díla hodně svého, mohlo by se v horším případě říci, že na druhé straně také odnesl hodně autorského.*“ (Kulka, 2006)

Rozlišujeme dva typy interpretačního pojetí:

- extrovertní – věcné pojetí hudby, reakce na romantickou introverzi;
- introvertní – důraz na emocionalitu, změny tempa, dynamiky a agogiky. (Kulka, 2006)

Interpretace písně či skladby je pokaždé originální a nikdy nemůže být stejné v podání dvou různých osob. Každý jedinec při interpretaci přidá do hudby kus ze své vlastní osobnosti. „*Při interpretaci hudebního díla nejde tedy o pouhou věrnou imitaci slyšené hudby nebo jen mechanické zvukové ztvárnění notového zápisu.*“ (Sedlák a Váňová, 2013, s. 304) Notový zápis nabízí pouze potencionální možnosti k realizaci. Tvořivý vklad interpreta je podmíněn podstatou hudby, notovým zápisem a osobností interpreta. (Sedlák a Váňová, 2013)

Důležitou součástí této problematiky s ohledem na instrumentalisty je také hudební artikulace, jejímž základem je ovládnutí úhozu a tvoření tónu. Nezbytností je zkoordinovat

levou a pravou ruku hráče na hudební nástroj. Artikulace má také velký význam pro frázování a rytmus. (Kulka, 2006)

Souvisejícím termínem je také frázování, které je velmi důležité v hudbě i mluvě. Především u zpěváků je velmi důležité se frázováním zabývat. „*Frázování je v hudbě stejně důležité jako v řeči, neboť umožňuje posluchači skladbu vnímat v krátkých úsecích, a nikoliv jako nepřetržitý proud tónů.*“ (Powell, 2018, s. 167)

1.3.1 Příprava na vystoupení

Příprava na vystoupení má zásadní vliv na konečný výsledek a není dobré ji podcenit bez ohledu na to, zda se jedná o sólové či skupinové vystoupení.

Podle Kulky (2006) mezi hlavní fáze instrumentální tvorby můžeme zařadit:

- **Selekce:** výběr písní/skladeb by měl mít své důvody, ať už vnější či vnitřní. Interpret by ovšem měl výběr uznávat.
- **Preparace (příprava na nácvik):** sběr potřebných informací, promýšlení technických náležitostí, představa interpretace, seznámení se s interpretací někoho jiného.
- **Inkubace:** očekávání uměleckého nápadu, často nevědomé.
- **Iluminace (nápad, inspirace):** seznamování se s dílem, nácvik vyvolává nové umělecké nápady.
- **Elaborace:** cvičení, technická příprava skladby (lze dobře zachytit progresivní vývoj).
- **Verifikace:** ověření a hodnocení výkonu. Zde má velký vliv učitel.
- **Koncertní předvedení.**

1.3.2 Tréma

Tréma je dobře známý jev pro většinu umělců. Týká se nejen těch, co s vystupováním začínají, ale trápí i světové hvězdy. Důsledky trémy můžeme rozdělit do čtyř složek, přičemž tou hlavní je pocit úzkosti a strachu. Umělec má v tu chvíli negativní myšlenky ohledně sebe samotného, prostředí či budoucnosti. „*Dalšími třemi složkami jsou kognice (ztráta koncentrace, výpadky a špatně přečtená partitura), chování (třes, technické chyby, špatné držení těla) a fyziologické reakce (zvýšený srdeční tep, zrychlené dýchání, problémy s trávením).*“ (Stevanovic, 2015, s. 32)

Můžeme rozlišovat různé druhy trémy:

- motivační - nadměrná motivace umělce;
- za cizí výkon;
- podmíněně reflexní - spojená s určitou situací;
- maladaptivní - v důsledku nečekané situace;
- skladatelská a jiné. (Dušek, 1982 in Stevanovic, 2015)

Příčiny trémy mohou být různé. Dle Stevanovic (2015) je můžeme charakterizovat ve třech základních oblastech:

- „*osobní faktory (úroveň obecné úzkosti, strach z hodnocení, perfekcionismus, motivace, nízké sebevědomí a vnímaná sebeúčinnost);*
- *faktory spojené s přípravou (obtížnost repertoáru, nevhodnost repertoáru, nedostatečná příprava, paměťové výpadky, nedostatek zkušeností, technické potíže, nedostatečná sluchová kontrola);*
- *situační faktory (okolnosti, druh, velikost a charakteristiky publika, zdravotní potíže).*“ (Stevanovic, 2015, s.62)

Tréma může vzniknout již v domácím prostředí na základě hodnocení a chování sourozenců, rodičů či jiných příbuzných. Existují i případy, kdy tréma vzniká v hudební škole. „*Tréma může být probouzena samotným pěveckým pedagogem, který kritizuje bez konkrétní analýzy výkonu a samozřejmě i bez konkrétní rady, jak výkon zlepšit.*“ Dalším nejčastějším důvodem k trémě je nezdařené vystoupení. (Vrchotová-Pátová, 1990, s.102)

Dle Holase (1994) bychom se měli při přípravě žáku na vystoupení zaměřit na následující aspekty:

- výběr a způsob zadání repertoáru – kladná motivace;
- realizace interpretačního záměru – technická příprava, řešení problémů;
- adaptace ke koncertnímu vystoupení – zvykání si na publikum, sebehodnocení;
- vlastní předkoncertní příprava – soustředěnost na celkový výsledek.

Existují různé techniky, jak s trémou pracovat. Mezi ně patří například dispoziční, situační a interakční přístupy či strategie zaměřené na problém či emoce. Omezit trému je možné následujícími způsoby:

- zařadit dechová či relaxační cvičení;

- soustředit se na výkon;
- připomenout si své dosavadní úspěchy;
- opakování před vystoupením;
- kofein, bylinky či jiné léky. (Zirhut, 2016)

V neposlední řadě je dobré zmínit, že v některých případech může mít tréma i pozitivní efekt. Stane se tak v momentě, kdy část symptomů je stimulem pro úspěšný výkon. Tato část vnitřního prostředí aktivuje kladné emoce. Pozitivní tréma napomáhá koncentraci před vystoupením. (Majtner, 2006)

1.4 Hudební činnosti pro děti

Učivo vhodné pro práci s dětmi by se mělo neustále aktualizovat. Pokaždé by rovněž měly být splněny tři podmínky: zážitek – hudební dovednost – poznatek. Další důležitá kritéria jsou umělecká a esteticko-výchovná hodnota, věková přiměřenost, vhodnost k dovednostnímu rozvoji, motivace, rozmanitost a atraktivnost výběru. (Jenčková, 1996)

Mezi základní hudební činnosti dětí patří tyto:

- pěvecké,
- poslechové,
- instrumentální,
- hudebně – pohybové.

S výjimkou poslechových činností můžeme k těmto aktivitám přistupovat trojím způsobem:

- percepční - dítě činnost sleduje,
- reprodukční (interpretační) - dítě realizuje osvojené aktivity,
- produkční (tvořivé) – dítě samo vymýšlí a improvizuje.

Mezi hudební činnosti naopak nepatří výroba hudebních nástrojů či nahrávání hudby, jedná se totiž o související činnosti. (Sedlák a Váňová, 2013, s. 48-49)

1.4.1 Zpěv

Zpěv je základní hudební činností a je pro hudebníky i kohokoli jiného velmi přirozený. „*Psychologicky velice účinnou, obecně uskutečnitelnou a pro člověka nejpřirozenější hudební činností je zpěv. Je svérázným výrazem vnitřního života jedince a jeho estetického vztahu k okolnímu světu, vyjádřením jeho tvořivých sil, myšlenek, nejniternějších citů, nálad a tužeb.*“ (Sedlák a Váňová, 2013, s. 278) Jedná se o komplexní působení, které směřuje k harmonii duševního a tělesného napětí. Mezi způsoby pěvecké činnosti patří:

- imitace písně či melodie,
- zpěv zapamatované melodie,
- tvořivost a improvizace,
- vokální intonace z not – náročná, ale velmi účinná disciplína;
- tvořivá intonace. (Sedlák a Váňová, 2013)

Mezi základní body, které musí jedinec znát a ovládat před nácvikem samotné písně patří: uvolnění, správný pěvecký postoj, dýchání, intonace, hlavová rezonance, správné nasazení tónu, vázání tónů a jiné.

Nejlepší pěvecký postoj je takový, kdy váha spočívá na obou nohách, ruce jsou uvolněné podél těla, hrudní koš mírně vypjatý a hlava rovně. Zpěvák nesmí cítit křeč, hrbít se a zvedat hlavu. Při sezení jsme rovně na okraji židle s koleny od sebe a chodidly tlačeny k zemi. Pokud pracujeme s dětmi na zemi, je dobré doporučit zpěvákům klek na patách. Z hlediska tvorby tónu je nejsprávnějším způsobem měkce nasazený tón, jelikož vzniká uvolněně, slabě, bez šelestu a esteticky. (Foglová, 2012, Tichá, 2014) „*Ke správné vokalizaci potřebujeme uvolněnou bradu, která nesmí tuhnout a příliš klesnout. Dále jsou důležitá úměrně otevřená ústa, vyrovnané vokály, dobrý slovní přízvuk a srozumitelná výslovnost.*“ (Foglová, 2012, s. 15)

Před každým zpíváním s dětmi je nezbytné zařadit dechová cvičení, aby došlo k aktivizaci dechového ústrojí. Dechová opora hraje významnou roli. Dle Jarmily Vrchotové-Pátové, 1990, v pěveckém dechu rozlišuje tři fáze:

- nádech,
- zadržetí (uklidnění dechu),
- výdech.

Existuje více způsobů dýchání, ale ne všechny jsou pro zpěv vhodné. Častou a hrubou chybou při pěveckém dýchání je zvedání ramen. „*Správný, pro tvorbu tónu použitelný, je dech žeberně-brániční s jednoznačnou převahou funkce bránice.*“ (Majtner, 2006, s. 40) Je dobré mít na mysli, že správný dech funguje pouze v uvolněném a otevřeném těle. Dechová cvičení je dobré dělat v různých pozicích, jako je leh, sed s předklonem, stoj s předklonem či klubičko. (Tichá, 2014)

Velká důležitost je přikládána také způsobu tvoření tónu. „*Dětský hlas se může zdravě rozvíjet, je-li tvořen měkkými hlasovými začátky s účastí hlavové rezonance a hlavového tónu.*“ (Tichá, 2014, s. 109) Mezi podmínky tvoření měkkého hlasového začátku patří: příprava, klidný nádech, vnitřní ztišení, uvolnění čelisti, kořene jazyka a měkkého patra a pozvolný plynulý uvolněný výdech. Dalším cílem u dětského zpěváka je rozeznění

hlavové rezonance především v předních prostorách hlavy a následné zaměření se na zadní prostory jako je hltan, nosohltan a zadní část dutiny ústní. (Tichá, 2014)

Při špatném zacházení s hlasem může dojít k vadám zpěvního hlasu, mezi které můžeme zařadit například únavu, distonování (zpívání nad či pod tónovou výškou, nesprávný poměr rezonancí či tremolo (nepřirozené kolísání výšky a síly tónu). Dále je možné jmenovat nesprávně vytvořené tóny jako zubní, plochý, dutý, patrový, dyšný, nazální či krční tlačný tón. (Foglová, 2012)

V neposlední řadě je dobré zmínit i důležitost emocionální složky v hlasovém projevu. Interpret při efektivním pěveckém projevu odhaluje i část svého nitra. Důležité je, aby emocionální i racionální složka zůstala v rovnováze. (Majtner, 2006)

1.4.2 Hra na hudební nástroje

Instrumentální hra vyžaduje řadu dílčích hudebních dovedností, je významným prostředkem seberealizace jedince a často bývá prostředkem socializace skrz hraní v různých hudebních uskupeních. Způsoby realizace instrumentální hry jsou následující:

- imitace rytmů, melodií, písní a skladeb;
- hra zapamatované hudby;
- tvořivá hra a improvizace;
- hra z not – interpretace či reprodukce skladeb.

Významnou roli při hře na hudební nástroj hraje rozvoj senzomotorických dovedností prostřednictvím různých cvičení. Mezi některé faktory ovlivňující rozvoj instrumentálních dovedností patří:

- opakování – doporučené je rozložení na krátké, ale časté časové úseky;
- anticipace – časové předvídání hudebních představ před motorický před motorickými akty;
- zpětná vazba. (Sedlák a Váňová, 2013)

Instrumentální hra může být sólová, skupinová nebo sloužit jako doprovod jiného nástroje či zpěvu. Klavír či klávesy zastávají ještě další funkci, kdy je ve většině případů využijeme u hudebních ukázek, skládání hudby, rozezpívání, hudebních kvízů, doprovodu baletního vystoupení či k výuce zpěvu. Klavír je oblíbený a univerzální nástroj vhodný k mnoha činnostem hned z několika důvodů. „*Je akordickým nástrojem*

schopným interpretovat emocionálně výraznou melodii. Může nám zprostředkovat setkání se všemi hudebními druhy a žánry, i když víceméně stylizovaně, tzn. v určitém zobecnění.“ (Herden, 1992, s. 49)

Při práci s malým hudebníkem se snažíme at' už jako rodič či pedagog motivovat dítě k častému cvičení. Jedním ze zásadních faktorů pro úspěšnou hru na hudební nástroj je totiž jemná motorika a svalová paměť a na tom je potřeba ústavně pracovat i několik let. Jako příklad je uvedena hra na klavír. „*Aby se dětem dobře hrálo na klavír a měly radost z hudby, aby byly schopné vytvořit na klavíru krásný tón a časem uměly hrát i v rychlejších tempech, potřebují mít připravený svalový aparát a vědět, jak a kdy které svaly používat.*“ (Suchánková, 2016, s. 3)

Existuje velké množství hudebních nástrojů, které můžeme při hudebních či pohybových činnostech využít. V první řadě to jsou samozřejmě jakékoli strunné či dechové nástroje, nejčastěji klavír, kytara, zobcová flétna, ukulele či housle, které ovšem vyžadují nějakou zkušenost či odhodlání ke cvičení. Další možností je využití Orffových nástrojů, na které zvládne hrát každé dítě. „*Orffův instrumentář je soubor jednoduchých hudebních nástrojů, které Carl Orff seskupil, sám navrhl nebo upravil.*“ (Chybová, 2014, s.16) Velkou výhodou tohoto instrumentáře je rozvoj hudebního a rytmického citění a zpřístupnění všem. Jedná se o bicí nástroje, které mohou být:

- melodické – xylofon, metalofon a zvonkohra;
- rytmické - ozvučná dřívka, dřevěný blok, rourový bubínek, triangl, prstové činelky, činely, chřestítka, kastaněty, rolničky, tamburína, bubínek, dětské tympány a bonga. (Chybová, 2014)

Jako hudební nástroje mohou být využity různé tvořivé výrobky či předměty. Eva Jenčková doporučuje například plastové lahve, které mají zvukomalebný efekt a mohou simulovat například déšť. Dalším příkladem je pákový louskáček, ořechové skořápky, dřevěné tužky, igelitové pásy, papírové archy či nádoby, jako třeba vidličky či skleničky. Skvělou tvořivou příležitostí je vyrobení vlastního chrastidla použitím prázdného předmětu, který naplníme drobným zvukotvorným materiálem, jako je například písek, korálky, rýže či nějaká luštěnina. (Jenčková, 2005)

2 PRAKTICKÁ ČÁST

Od svých 16 let jsem se účastnila v pozici vedoucí mnoha příměstských a pobytových táborů a dále v pozici lektorky uměleckých kurzů pro děti. Tato činnost mě velmi bavila, ale žádná organizace nenabízela tábor nebo kurz dle mých přesných představ. Proto jsem se v roce 2016 rozhodla připravit sama dva turnusy příměstských táborů v Letohradě. Tábory byly úspěšné, proto jsem následující rok uspořádala tábor Letní muzikál v pobytové verzi, který se konal v Letohradě. Tábora se účastnilo 28 dětí a byl aplikován současný koncept tábora. V letech 2018, 2019 a 2020 tábor probíhal v Nekoři, v Orlických horách, přičemž v létě 2020 přibyl ještě další turnus, který se uskutečnil v nedalekých Pastvinách.

2.1 Realizace táborového programu

Tento program vznikl pro tábor s účastí přibližně 75 dětí a 10 vedoucích a lektorů. Program vychází ze zkušeností s předchozími ročníky a zároveň z výsledků výzkumu v praktické části této práce. U workshopů je číslem připsána poznámka, přičemž 1 znamená začátečníci/mladší a 2 znamená pokročilí/starší. Tyto skupiny se tvoří dle zájmu dětí, kapacity a dle dohody. V případě, že to bude možné z kapacitního hlediska, se děti mohou zúčastnit workshopu s oběma skupinami.

Součástí každého dne je ranní budíček a snídaně v 8:00 a poté rozcvička a jedna hra na probuzení na louce v 8:30. Večerka je každý den přibližně ve 22:00. Pro mladší děti i dříve. Letošní novinkou je také tzv. „cvičírna“. V praxi to znamená, že v určitý čas bude vyhrazená místnost a čas pro kohokoliv ke cvičení na nástroj s lektorem, který zároveň zajistí aparaturu či hudební nástroje. Volný čas dětí je vždy pod dozorem dospělého.

2.1.1 Nácviik muzikálového představení

V programu je tato aktivita rozepsána jako „inscenace“. Děti jsou rozděleny do skupin podle věku po přibližně 15 osobách. Účastníci společně s lektorem tvoří autorské muzikály za pomoci populárních písní, které si sami vyberou. Během výuky je důraz kladen na pěvecký, herecký a taneční rozvoj dětí a také zlepšení kreativity a improvizčních schopností, které jsou uplatněny při vymýšlení scénáře, tanečních sestav a ztvárnění role. Do výuky jsou zapojeny další umělecké dovednosti, jako je práce s mikrofonem, jevištní mluva, scénický pohyb, skládání hudby a textů, práce s kostýmy a vizáží či další aktivity, které se lektor rozhodne do programu přidat. Důležité je, že

každé dítě má svou roli a místo v příběhu. Muzikál by měl být dlouhý kolem 10 minut. Skupina s tímto představením vystoupí v závěrečném programu před rodiči.

- **Konkrétní příklad nácviu muzikálového představení**

Jako konkrétní příklad práce s dětmi byl vybrán projekt s názvem „Cesta do Afriky“. Tento námět byl zvolen skupinou dětí ve věku kolem 9 let. Při hodině inscenace, která je určena pro námět muzikálu, jsou děti vybízeny, aby nahlas vyslovily své návrhy, o čem by muzikál mohl být. Z návrhů se pak vybere jeden, nebo se zkombinuje více nápadů. Dále je potřeba k tomuto námětu vybrat pár písniček, ujasnit si strukturu příběhu a rozdělit si role. Je velmi důležité, aby každé dítě mělo významnou úlohu v příběhu a aby bylo s touto rolí spokojené.

Další lekci věnujeme psaní scénáře. Probíhá to tak, že děti improvizují jednotlivé scény a lektor jejich upravené věty zapisuje do počítače. Následně se zaměříme na písničky. Vybereme tanečníky, zpěváky a případně i hráče na hudební nástroje. Opět dbáme na spravedlivé rozdělení těchto uměleckých rolí, zdravě motivujeme a podporujeme, ale nenutíme do něčeho, v čem se necítí, např. pěvecké sólo. Nácviu tance probíhá částečně improvizací dětí a částečně vyučuje choreograf. Nácviu zpěvu probíhá samostatně i ve skupině. Zkouší se bez hudby, s hudbou, s mikrofonem a poté i s pohybem. Jako hudební doprovod můžeme využít hudební podklad, nebo živý hudební nástroj či skupinu nástrojů. Doprovázet mohou lektori, děti ze skupinky či někteří jiní účastníci tábora.

Lekci zaměřenou na herectví věnujeme nejprve čtené zkoušce. Dbáme na správnou výslovnost a přidáváme správnou intonaci a náladu do hlasu. V dalším kroku již trénujeme jevištní pohyb. V momentě, kdy je text jistý, odkládáme scénáře a cvičíme muzikál z paměti. Následně přidáme písničky a opakováním upevňujeme tanec, zpěv a hru na hudební nástroje. V poslední fázi cvičíme vše dohromady, bez textů a bez rad. Pokud je vše hotové, přidáme i kostýmy a zaměřujeme se na pohyb na jevišti, příchody a odchody.

Muzikál Cesta do Afriky je o cestování, které zavede dvojici dobrodruhů vždy někam jinam, než si přejí – do Itálie, Mexika a Saudské Arábie. Nakonec přeci jen dorazí a společně navštíví prales, kde uvidí krokodýly. Ústřední písní, kterou zpívají všechny děti a vícekrát se opakuje je „Jedem do Afriky“. Zpěv je doprovázen hrou na akordeon

v podání jedné z holčiček. Dále se objevuje závěrečné taneční číslo „Chci tančit“, hra na flétnu „My heart will go on“, skupinová píseň s tancem „Chňapík“, pěvecký duet „Letní láska“ a tři skupinkové tance: „Bicycle“, „Belly dance“ a „Mexiko“. Tento námět i scénář byl vymyšlený určitou skupinou dětí a již se nikdy nebude používat znovu. Jedná se o jedinečný projekt.

Scénář muzikálu je umístěn v příloze N.

2.1.2 Workshopy

Většina workshopů je několikrát týdně a děti mají často na výběr dva časy, které jsou určené pro začátečníky/mladší či pro pokročilé/starší.

- Taneční workshopy: Taneční workshopy jsou na táboře hodně oblíbené a každý rok je jiná nabídka, dle možností lektorů. Jedná se například o Street dance, Orientální tanec, Scénický tanec, Latinskoamerické tance, balet a cardio pohybové kreace. Hodiny začínají taneční rozvíčkou s protažením a výukou tanečních prvků a pozic. V druhé části dochází k nácviku konkrétní sestavy, které se po zvládnutí na počítání zkouší i na hudbu. Cílem je pohyb dětí jako samotný, motivace k pohybu a nácvik nových tanečních prvků a sestav. V neposlední řadě je důležité také děti seznámit s různými tanečními styly.
- Zpěv: Tradiční workshop, který vždy začíná vysvětlením a vyzkoušením si správného pěveckého dýchání, se kterým souvisí i znalost hlasového a dýchacího ústrojí. Druhou fází je kvalitní rozezpívání, které je přizpůsobené pokročilosti zpěváků. Poté přecházíme na nácvik konkrétní písně, jejíž průběh závisí na míře rozpracování a dovednostech zpěváka. Zaměřujeme se na správnou intonaci, frázování, emoce a barvu hlasu. V neposlední řadě probíhá nácvik s hudebním doprovodem a zpěv na mikrofon, se kterým se mnoho dětí setkává poprvé. Cílem pěveckého workshopu je opět motivace ke zpívání, pomoc s konkrétními písněmi, které si děti vyberou, a nácvik správných pěveckých dovedností, protože se snažíme děti vést ke zdravému zpívání.
- Autorská píseň: Společnými silami vymýšlíme hudbu a text k písni, jejíž námět zvolíme na prvním workshopu. Píseň má většinou standardní strukturu: předehra

– 1. sloka – refrén – 2. sloka – refrén – mezihra – „bridge“ – refrén se změnami či modulací. Standardně se jedná o jednoduchou harmonii, aby byl možný doprovod jednoduchými akordy. Následně vybereme vhodné nástroje a děti, které budou píseň doprovázet, např. klávesy a ukulele. Poté je potřeba určit, kdo bude zpívat které části, a rozdělit a nacvičit případné vícehlasy a sóla. V poslední řadě píseň upevníme všichni dohromady a učíme se text zpaměti. Cílem workshopu je motivace dětí k samostatnému skládání doma a také rozvoj kreativity.

- Hra a zpěv v kapele: Tento workshop děti velmi baví, ale bohužel je vhodný pouze pro pokročilé a šikovné jedince. Je to z toho důvodu, že není tolik času na nácvik a také nám záleží na celkovém výsledku. Je třeba, aby se děti v průběhu písně neztratily a dodržovaly tempo a rytmus. Vybranou píseň děti mohou nejprve nacvičit s lektorem nástroje a poté hrají všichni dohromady. V poslední fázi se přidají i zpěváci. Cílem tohoto workshopu je ukázat dětem, že i oni sami mohou vytvořit svou kapelu a že to celé dohromady může znít kvalitně. Důležitá je radost ze společného muzicírování.
- Moderování: Na každém vystoupení je nezbytná přítomnost moderátora, aby uváděl jednotlivá vystoupení, komentoval a dodal informace divákům. Na táboře tato funkce připadá opět dětem. Tyto děti jsou šťastné příležitostí a oceňují svěřenou zodpovědnost. V první řadě se na workshopu vyučuje jevištní mluva a zásady moderace. Lektor dětem dává k dispozici také praktické typy. Pak již dochází k sepsání textu a rozdělení mezi jednotlivé moderátory tak, aby každý věděl, kdy a co říká. Poslední fází je upevnění a zkvalitnění způsobu prezentování daného textu. Cílem je zkvalitnění mluvního projevu a zkušenost s mluvením před diváky.
- Hra na hudební nástroje: Děti mají na výběr z následujících hudebních nástrojů: klávesy, kytara, zobcová flétna, housle, bicí nástroje a ukulele. Program lekce je přizpůsoben skupině dětí, která je na workshopu přítomna. První část lekce se věnuje rozehrání, technickým cvičením a případně i hudební nauce. V další části dochází k výběru vhodného repertoáru. Lektor radí dětem ohledně provedení, prstokladu, rytmu a tempa, agogiky a podobně. V poslední řadě probíhá nácvik a upevňování repertoáru před vystoupením. Cílem těchto workshopů je motivace

k domácímu cvičení, seznámení dětí s novým hudebním nástrojem, zlepšení dovedností ve hře a rozšíření repertoáru.

Konkrétní workshopy jsou popsány v příloze A.

2.1.3 Táborová zábava

Vzhledem k faktu, že tábor Letní muzikál není umělecký kurz, je důležité věnovat čas i zábavě. Každé ráno věnujeme chvíli minimálně jedné tzv. warm-up hře, při které se mají děti nastartovat na celý den. Během dne se děti věnují hrám hlavně v případě, že se nezúčastní některého workshopu. Táborový vedoucí si připraví v případě hezkého počasí hry na louce, hřišti či v lese. Kombinují se sportovní aktivity s odpočinkovým programem a reaguje se vždy na danou skupinku, její náladu, zájmy, věk, počet dětí, předchozí a následující program a míru únavy či energie. V časovém rozvrhu tábora najdeme také: míčové hry, stolní hry, hudební kvíz, poslechový kvíz, procházku či výtvarnou dílnu.

Hry děti baví, jsou pro ně prospěšná a měli bychom jim je dopřát v každém věku. *„Hra je jednou ze tří základních lidských činností (hra, učení, práce) a provází člověka celý život. Hry nám přinášejí radost, zábavu, humor, ale i pocity neúspěchu při prohře, které bychom se měli naučit zvládat. Hra je jedním z nejlepších prostředků rozvoje osobnosti. Prostřednictvím her ověřujeme své vlastní schopnosti, vlastnosti a dovednosti, a získáváme tak cenné údaje o sobě, ale také o druhých.“* (Hanuš, Chytilová, 2009 in Dvouletá, 2014 s. 14).

Uprostřed pobytu, tedy 4. den, mají děti volnější režim a možnost odpočinout si od výuky a nácvičky. Po obědě se odchází na výlet. V případě hezkého počasí využijeme možnost koupání. Po cestě se hraje stopovaná a děti dostávají ve skupinkách různé úkoly. Po návratu do tábora vedoucí zorganizují celotáborovou hru, která má vždy nějaké téma. Letošním tématem bude antické Řecko. Vedoucí si připraví kostýmy a děti budou plnit zadané úkoly.

V neposlední řadě do kategorie táborové zábavy patří i večerní programy, které jsou u dětí velmi oblíbené. Každý rok večerní zábavu obměňujeme. Jako příklad můžeme uvést následující večerní programy: „táborák“ se „staff night“, improvizací večer, talentová show, „bojovku“, zábavná show „Co na to děti?“ a diskotéku s karaoke, fotokoutkem a

malováním na obličej. Pokud to bude možné, navštíví nás také nějaká známá osobnost z oblasti muzikálu a uspořádáme pro děti besedu a krátký koncert.

Konkrétní táborové činnosti jsou popsány v příloze B.

2.1.4 Časový harmonogram

Časový harmonogram táborového programu je popsán v příloze M.

- **První den**

První den je zvláštní v tom, že na táboře prožíváme jen jeho část. Děti se seznamují mezi sebou i s personálem a ty, co už se znají, se zdraví a navazují po roce opět kontakt. Nové děti se zároveň seznamují s ubytováním a okolím tábora.

Při příjmu je třeba nejen přebrat dítě od rodičů a ubytovat ho, ale zároveň zkontrolovat, zda má s sebou všechny potřebné věci a dokumenty. Po příjezdu a ubytování všech dětí probíhá úvodní setkání všech dětí s personálem, kde hlavní vedoucí děti seznámí s programem a pravidly tábora. Zároveň odpoví na jejich dotazy a upozorní na možné komplikace. Poté promluví zdravotník a vysvětlí dětem postup v různých situacích a zmíní pravidla týkající se zdraví, hygieny bezpečnosti.

První večerka bývá kritická, a to hned ze dvou důvodů. Některým dětem, zejména těm mladším nebo těm, které jsou úplně poprvé na táboře, může dělat problém usínání v cizím prostředí a s neznámými lidmi. Zde je potřeba zásah vedoucích a jejich přátelský přístup. Pozitivní vliv má i konverzace s kamarádem na pokoji. Druhý problém může vzniknout v souvislosti s nadšením, hlavně těch starších dětí, že vidí opět své kamarády, a v důsledku toho nechtějí večerku dodržet.

- **Poslední den**

Poslední den děti tráví na táboře pouze dopoledne. Budíček musí být dříve, aby se stihlo balení, úklid a přesun do kulturního domu, kam dorazí i rodiče dětí. Po vystoupení si rodiče své děti převezmou a následně v chatě vyzvednou jejich zavazadla a potřebné dokumenty. Závěrečné vystoupení je určené pro rodiče a další rodinné příslušníky a každoročně je považováno za vrchol celého týdne. Na konci vystoupení děti dostávají certifikát a malý dárek.

2.2 Výzkum

2.2.1 Stanovení cíle a výzkumných otázek

Cílem výzkumu této práce je zjistit, jak vnímají účastníci a jejich rodiče táborový program, způsob výuky a zda mají umělecké aktivity na táboře nějaký vliv na jejich celoroční způsob trávení volného času a umělecký rozvoj. Zajímá nás rozdíl mezi dvěma věkovými kategoriemi: 6-11 let a 12-16 let. Rozdíly mezi chlapci a dívkami nezkoumáme, jelikož na tábor jezdí pouze malá skupinka chlapců. Dále zkoumáme, zda rodiče budou mít stejné názory i pohled na věc jako jejich potomek. Výzkum má za úkol hypotézy potvrdit, nebo vyvrátit. Pro praktickou část je stanoveno několik hlavních výzkumných otázek:

- Výzkumná otázka č. 1. Jaký efekt mají táborové aktivity na způsob trávení volného času dětí ve věkové kategorii ve věku 6-11 let a jaký na věkovou kategorii 12-16 let? Které z dětí jsou více ovlivnitelné z hlediska nákupu nových pomůcek?
- Výzkumná otázka č. 2. Jaký způsob a délka výuky vyhovuje mladší věkové kategorii a jaký způsob a délka té starší? Jak velké skupiny děti preferují?
- Výzkumná otázka č. 3. Co je pro děti na táboře nejdůležitější a co pro jejich rodiče? Jaký je rozdíl v hodnocení táborového programu?
- Výzkumná otázka č. 4. Kolik rodinných příslušníků účastníků tábora má nějakou zkušenost s tancem, hudbou a divadlem?
- Výzkumná otázka č. 5. Jaké vlastnosti, schopnosti, zkušenosti či vzdělání by měl mít dle rodičů táborový vedoucí?

2.2.2 Metodologie výzkumu a výzkumný soubor

Výzkum je založen na dotazníkovém šetření. Dotazník je kvantitativního charakteru a jedná se o vlastní strukturu autorky práce. Respondenty jsou za prvé děti ve věku 6-16 let, které se minimálně jednou účastnily v letech 2017-2019 dětského pobytového tábora Letní muzikál. Cílovou skupinou pro druhý dotazník jsou rodiče těchto dětí. V případě dětí se jedná z velké většiny o dívky a za rodiče většinou vyplňují dotazníky matky a pouze několik otců.

Distribuce dotazníku proběhla elektronicky, rozesláním odkazu na www.surveymonkey.com rodičům na email. Rodiče mladších dětí byli požádáni o asistenci při vyplňování

účastnických dotazníků. Dotazník vyplnilo 30 dětí, z toho 16 v mladším věku 6-11 let, a celkem 14 účastníků ve věku 12-16 let. Z řad rodičů se podařilo získat celkem 30 respondentů.

V dotazníku pro účastníky je celkem 23 otázek a v dotazníku pro rodiče účastníků je jich 18. Všechny otázky v dotazníku byly povinné. V obou dotaznících se objevily převážně otázky typu: „Vyberte jednu odpověď“, ale byly zařazeny i otázky s řazením preferencí, otázky s možností více odpovědí a otevřené otázky. Dotazník byl anonymní. Respondenti byli požádáni o uvedení hesla, aby bylo možné spojit dotazník dítěte a jeho rodiče v případě, že dotazník vyplnili oba. Ve finále bylo možné několik dvojic identifikovat.

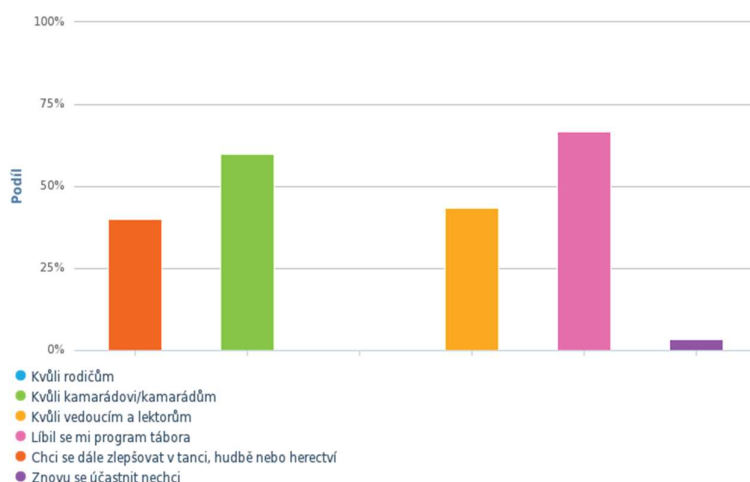
2.2.3 Výsledky výzkumu

2.2.3.1 Dotazník pro účastníky tábora

Otázka č. 1. Kolik je ti let? a Otázka č. 2. Kolikrát ses účastnil tábora Letní muzikál?

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 16 dětí mladší věkové kategorie 6–11 let a celkem 14 dětí starších, věkové kategorie 12-16 let. Tento výsledek koresponduje s realitou, jelikož tábora se průměrně účastní přibližně stejný počet dětí z obou těchto věkových kategorií. Nejsilnější věková skupina na táboře je každoročně 10-12 let. Většina dotazovaných, tedy 16 dětí byla na táboře pouze 1x. Celkem 8 dětí se účastnilo 3x či 4x a 6 dětí 2x.

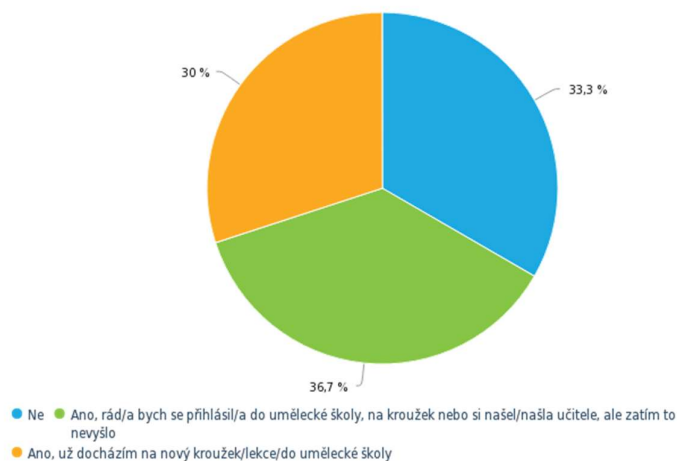
Otázka č. 3. Proč pojeděš nebo bys chtěl/a jet na tábor znovu?

Graf 1 – Motivace k účasti na táboře

Každoročním úkolem je to, aby děti byly na táboře spokojené a přály si jet další rok znovu. Pouze jeden respondent si už znovu na tábor jet nepřeje a žádný z respondentů se na tábor nechystá kvůli rodičům. Účastníci mohli v této otázce vybírat více odpovědí. Na nejčastější odpovědi: „Líbí se mi program tábora“ se shodlo celkem 20 dětí. Celkem 18 z nich jede na tábor kvůli kamarádům a 13 z nich také kvůli vedoucím a lektorům. 12 dětí se chce na táboře dále zlepšovat v tanci, hudbě a herectví.

Otázka č. 4. Vyzkoušel/a jsi na táboře nějakou činnost, která tě motivovala k přihlášení na NOVÝ kroužek/lekce?

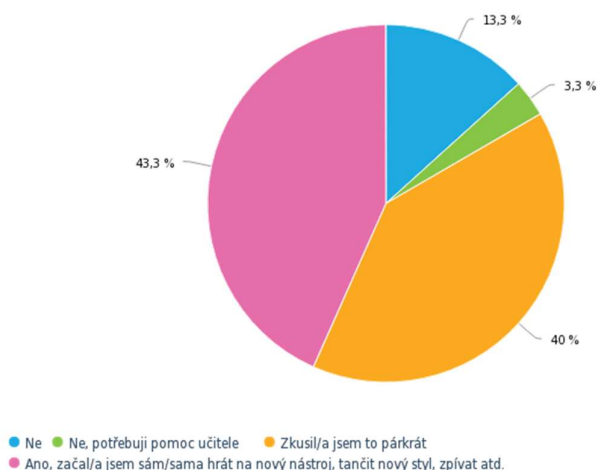

Graf 2 – Vliv táborových činností na kroužky

Na táboře mají děti možnost vyzkoušet si nové umělecké aktivity, aby si mohly najít to, co jim vyhovuje a co je baví. Výsledky tohoto grafu jsou celkem vyrovnané, jelikož 11 dětí by se rádo na kroužek přihlásilo, 10 dětí nemá zájem o nový kroužek a 9 dětí už dochází na nové lekce. Výsledky v tomto případě úzce souvisí s tím, na kolik kroužků či lekcí docházely již před táborem. Předpokládáme, že pokud dítě již má kroužků mnoho, nebude moci již na nové docházet, ať už s finančních či časových důvodů nebo už kroužky které má, pokrývají z velké části program tábora.

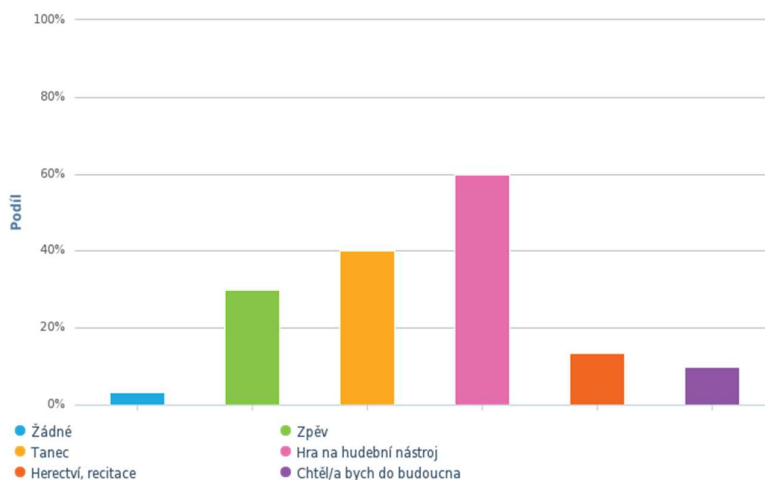
Otázka č. 5. Rozhodl/a jsi se sám/sama doma věnovat NOVĚ něčemu, co ses na táboře naučil/a?

Graf 3 – Vliv táborových aktivit na nové aktivity

Jedním z hlavních cílů tábora je motivace dětí ke hře na nový hudební nástroj, zpívání, tančení apod. Pokud zjistím, že dítě začne po účasti na táboře samo věnovat něčemu novému, je to pro mě skvělá zpráva. Odpovědi na tuto otázku dopadly pozitivně, jelikož většina, a to 13 dětí, prohlásila, že se po pobytu na táboře začala věnovat nové aktivitě. Dalších 12 dětí to alespoň zkusilo. Dohromady 4 děti se ničemu novému nevěnují nebo nevědí, jak na to.

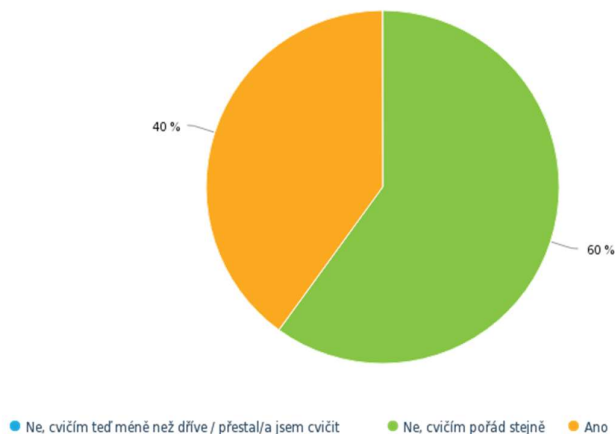
Otázka č. 6. Věnuješ se po účasti na tábore ve svém volném čase některé z těchto aktivit nově nebo dokonce více?

Graf 3 – Vliv táborových aktivit na volný čas

Jednou z předností tábora je, že děti si mohou zkusit hru až na 3 hudební nástroje. Na výběr mají hru na klávesy, kytaru, zobcovou flétnu, housle, ukulele a bicí. Dotazníkové šetření nás přesvědčilo o tom, že mnoho dětí, celkem 60 %, bylo ovlivněno právě některým workshopem hry na hudební nástroje a v současné chvíli hrají na nový hudební nástroj či se věnují hraní více. Tuto možnost vybralo celkem 18 respondentů za předpokladu, že mohli vybrat více možností. Na druhém místě byl tanec s 12 hlasy a hned v závěsu zpěv s 9 hlasy. Celkem 4 hlasy získalo herectví a recitace a 3 respondenti se vyjádřili tak, že by se teprve do budoucna chtěli nějaké aktivitě věnovat. Pouze 1 dítě nebylo ovlivněno ve svém volném čase vůbec.

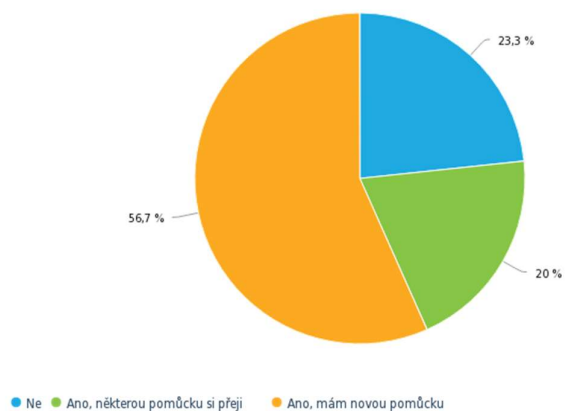
Otázka č. 7. Motivovaly tě táborové činnosti k častějšímu cvičení doma?

Graf 5 – Vliv táborových činností na cvičení

Dalším z cílů tábora je také motivace k častějšímu a efektivnějšímu cvičení doma. Snaha o motivaci je zprostředkována hlavně pozitivním přístupem, vhodným výběrem písní a muzicírováním v kolektivu, např. na workshopu Hra a zpěv v kapele. U nikoho z dětí nedošlo k úpadku při cvičení. 40 % respondentů věnuje nyní více času domácím cvičení a u 60 % se nic nezměnilo.

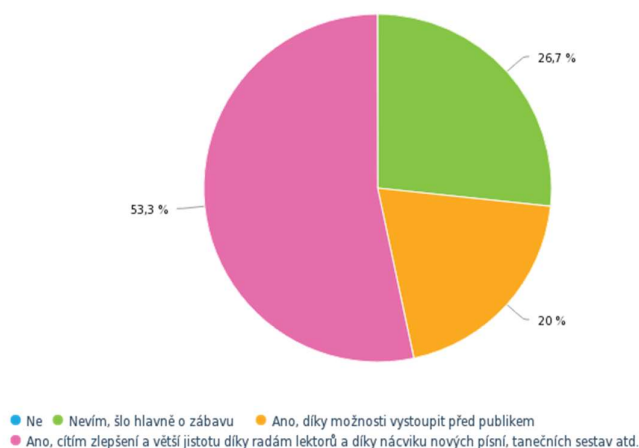
Otázka č. 8. Vyzkoušel/a jsi na táboře nějakou činnost, která tě motivovala k nákupu zpěvníků, hudebního nástroje, mikrofonu, vějíře, penízků, stuhy a dalších pomůcek?

Graf 6 – Motivace k nákupu pomůcek

Na táboře máme k dispozici různé pomůcky na nácvik i workshopy. Jedná se především o aparaturu, jako jsou mikrofony, kabely, mixážní pulty, reproduktory, odposlechy, stojánky a jiné. Děti jsou nadšené, pokud si mohou vyzkoušet např. zpívání na mikrofon. Na workshop orientálního tance používáme různé kostýmy, penízkové šátky, vějíře a na scénický tanec např. stuhy. V případě hry na hudební nástroje jsou samozřejmě třeba samotné nástroje a také noty či zpěvníky. Aby děti v těchto aktivitách mohly pokračovat i doma, doporučujeme nákup některých pomůcek. Celkem 17 dotazovaných již novou pomůcku zakoupilo a dalších 6 si ji alespoň přeje. 7 dětí nákup neplánuje.

Otázka č.9. Pomohly ti workshopy a nácvik muzikálu se zlepšit ve tvých schopnostech a dovednostech?

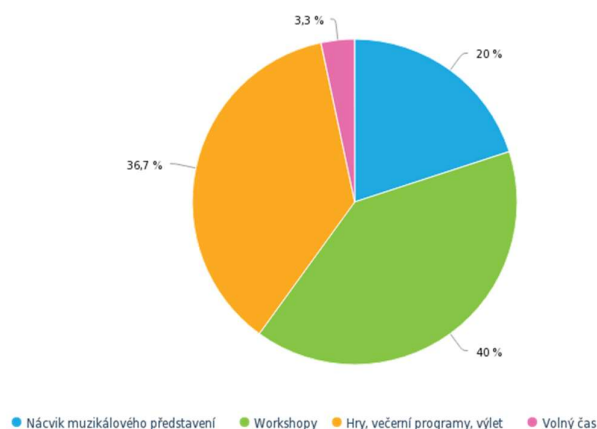
Graf 7 – Zlepšení schopností a dovedností

Dalším z cílů tábora je rozvíjet umělecké dovednosti dětí. Z výsledků vyplývá, že tento cíl byl splněn, jelikož nikdo z respondentů neodpovídal záporně. Celkem 16 účastníků cítí zlepšení díky nácviku a radám lektorů a 6 dalších díky možnosti vystoupit před publikem. 8 účastníků bere aktivity na táboře především jako zábavu či neumí zhodnotit svůj pokrok.

Otázka č. 10. Myslíš si, že je tábor vhodný pro začátečníky? a Otázka č. 11. Myslíš si, že je tábor vhodný pro pokročilé?

U této otázky byla snaha zjistit, jak účastníci vnímají „vhodnost“ tábora pro začátečníky, kteří nemají žádné nebo málo zkušeností se zpěvem, hrou na nástroje, tancem či herectvím. Z výsledků vyplívá, že takové děti se cítí na táboře dobře a aktivity pro ně mají pozitivní přínos. Se stejně jednoznačnými výsledky jsme se setkali i v případě otázky ohledně vhodnosti táborového programu pro pokročilé. Každoroční obavou je, aby se ty nejšíkovnější a nejzkušenější děti nenudily a aby i pro ně byla výuka přínosná, a to i přesto, že jsou pokročilejší než jejich vrstevníci a mnoho informací, které jsou řečeny už znají, či dokonce mnoho dovedností už ovládají.

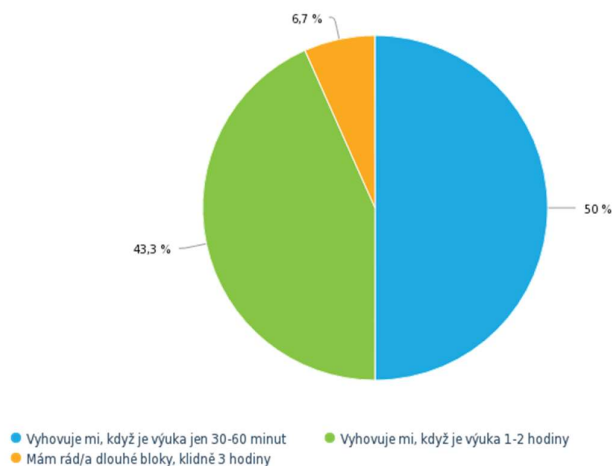
Otázka č. 12. Která část táborového programu se ti nejvíce líbila?

Graf 8 – Spokojenost s táborovým programem

Tento tábor je charakteristický nejen různými hrami, večerní programy, výlety a volným časem, jako je tomu i u ostatních táborů, ale navíc jsou zde workshopy, na které se děti mohou hlásit dle svých zájmů. Především se mohou učit, jak nacvičovat autorský muzikál ve skupinách dle věku. Dozvěděli jsme se, že nejvíce (40%) se dětem líbí právě workshopy. Na druhém místě (36,7%) jsou hry a jiná zábava, 20% hlasů získal nácvik muzikálového představení a 3,3% volný čas.

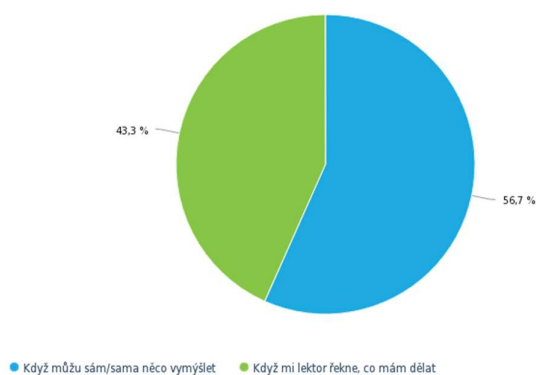
Otázka č. 13. Vyhovuje ti více nácvik v dlouhém bloku nebo raději střídáš aktivity?

Graf 9 – Časové rozložení aktivit

Na táboře je každý den úplně jiný časový harmonogram a jednotlivé aktivity probíhají v různě dlouhých blocích. Z výzkumu se zjistilo, že polovina dětí preferuje krátké výukové bloky, teda 30-60 minut. 43,3% účastníků dává přednost výuce v délce 1-2 hodin a pouze 2 děti, tedy 6,7% hlasovaly pro variantu dlouhých výukových bloků.

Otázka č.14. Jaký způsob výuky ti vyhovuje?

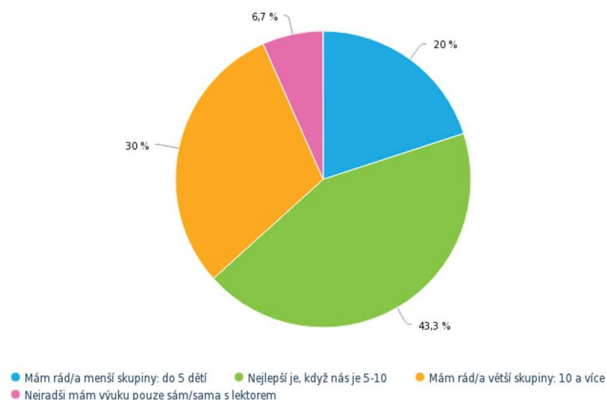

Graf 10 – Způsob výuky

Celkem vyrovnaných odpovědí se dostalo na dotaz, jaký způsob výuky je vyhovující. 17 dětí z 30 preferuje improvizace, kreativitu a vymýšlení a naopak zbytek dotázaných raději pracuje dle zadání lektora. Úkolem táborových lektorů je rozvíjet kreativitu u obou skupin

dětí tak, aby se ti, kteří se improvizace a projevení svých nápadů bojí více odvázali a nebyl to pro ně postupem času problém.

Otázka č. 15. Vyhovuje ti výuka ve velké skupině?

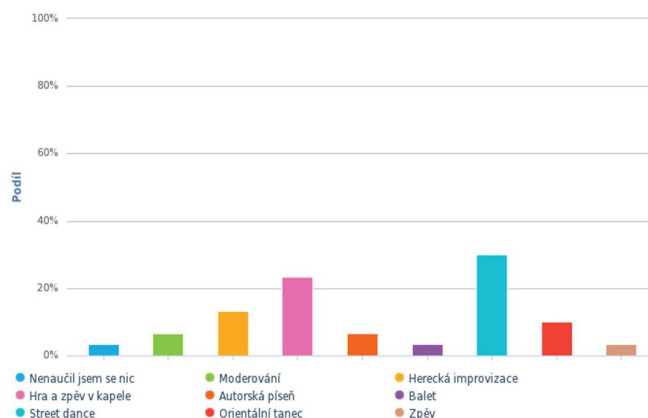
Graf 11 – Skupinová výuka

Během celého tábora děti pracují a hrají si v různých skupinách. Návčik muzikálu probíhá ve skupinách kolem 15 dětí. Workshopy a další aktivity jsou pokaždé v jiném počtu, dle toho, o co mají děti zájem. Hry jsou někdy i celotáborové a ranní a večerní program je určen všem dětem. Z výzkumu je zřejmé, že nejoblíbenější (43.3%) mezi účastníky jsou skupiny od 5 do 10 dětí. 30% dětí preferuje větší skupiny, kde je jich přes 10, a 20%, menší skupiny, do 5 osob. Pouze 2 děti (6,7%) z dotázaných by nejraději měly výuku pouze s lektorem.

Otázka č. 16. Co se ti na táboře líbilo?

Na otevřenou otázku, co se dětem nejvíce na táboře líbilo, odpověděli dotazovaní následovně: kamarádi, zábava, zkušenosti, výlet vystoupení, zpívání, vedoucí, program, jídlo, workshopy, atmosféra, vymýšlení muzikálů, „bojovka“ a improvizace. Často se opakovala také odpověď, že se dětem líbilo všechno.

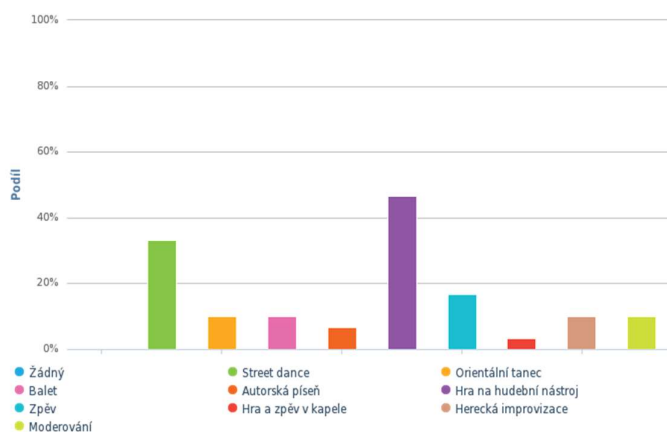
Otázka č. 17. Na kterém workshopu ses toho nejvíce naučil?

Graf 12 – Oblíbenost workshopů

Na danou otázku se nabídlo více variant odpovědí. Největší úspěch měl street dance. Mezi další oblíbené workshopy patří (postupně): hra a zpěv v kapele, herecká improvizace, orientální tanec. Autorská píseň a moderování. Jeden hlas získal zpěv a balet. Jeden z respondentů uvedl, že se nenaučil nic.

Otázka č. 18. Ovlivnil tě některý workshop tak, že se věnuješ nebo by ses rád/a věnoval/a této činnosti více? Pokud ano, tak který?

Graf 13 – Vliv workshopů

V této otázce opět bylo možné vybrat více možností. Jednoznačně největší vliv na způsob trávení volného času má hra na hudební nástroje, a to na základě odpovědí 14 dětí. Možná

je to zapříčiněno tím, že se jedná o několik jednotlivých workshopů: klávesy, kytara, housle, ukulele, bicí a zobcová flétna. Druhý nejvyšší počet hlasů získal street dance. Vliv na děti měl také (postupně): zpěv, herecká improvizace, moderování, balet a orientální tanec. Autorská píseň získala 2 hlasy a hra a zpěv v kapele pouze 1 hlas. Nikdo nevybral odpověď „žádný“.

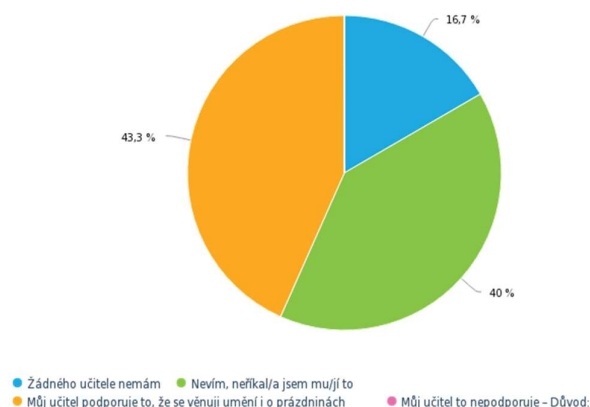
Otázka č. 19. Co se ti na táboře nelíbilo?

Nejčastější odpovědí na otázku, co se dětem na táboře nelíbilo, bylo, že „nic“. Některé z dětí zmínili jako negativní: hluk na chodbě, dlouhé bloky nácvičku na vystoupení, krytí workshopů, stýskání po rodičích, brzké vstávání či naopak večerku. Dětem se nelíbilo, že byl tábor krátký.

Otázka č. 20. Co jiného z oblasti umění by se dle tvého názoru mělo na táboře vyučovat? a Otázka č. 21. Co by se nemělo na táboře vyučovat? (z těch aktivit, které tam jsou)

Mnoho dětí na otázku, co jiného by se mělo na táboře vyučovat odpovědělo „nevím“. Zájem byl o více tancování, společenské tance, scénický tanec či taneční improvizaci a více hodin ukulele. Z oblasti výtvarného umění děti projevíly zájem o batiku, keramiku, kreslení a origami. Dále proběhly nápady typu: rapování, psaní textů písní, tvorba beatů či hra na spisovatele. Velmi jednotné odpovědi se nám dostalo na otázku: „Co by se na táboře vyučovat nemělo?“ Všichni respondenti se shodli, že není nic, co by z programu vyškrtli. Dle účastníků si každá aktivita najde své příznivce nebo se jim líbí vše. Jeden chlapec se vyjádřil tak, že „kdyby si vybrat musel, vyřadil by balet.“ Táborový program je cílen na určitou skupinu osob dle zájmů a je důležité, že se nám daří přijímat ve velké většině na tábor ty, které baví většina táborových aktivit.

Otázka č.22. Jaký je názor tvého učitele nástroje/ zpěvu/ tance/ dramatické výchovy na to, že ses účastnil tábora?

Graf 14 – Názor učitele na tábor

Velmi pozitivně dopadly odpovědi na otázku ohledně názorů učitelů na účast na táboře. Nikdo totiž nezaznamenal žádný negativní názor. 43,3% učitelů účast na táboře podporuje a zbytek dětí žádného učitele nemá nebo nebyl o táboře informován.

Otázka č. 23. Co je pro tebe na tomto táboře nejdůležitější? Seřad'

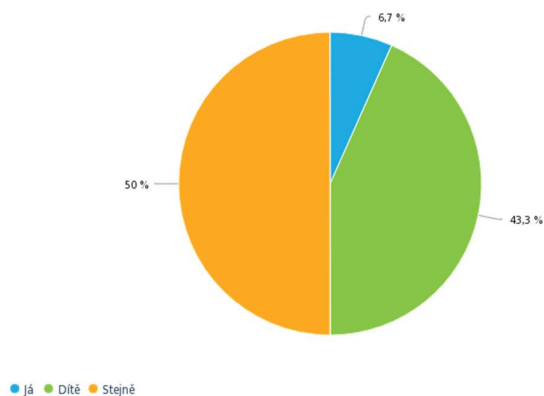
Poslední otázka zjišťuje, co je pro účastníky na táboře nejdůležitější. Na prvním místě se umístila odpověď: „kamarádi“. Dále je důležitá zábava, možnost vyzkoušet si nové umělecké činnosti, improvizace a vymýšlení muzikálů a možnost zdokonalit se ve svém oboru. Nejméně hlasů získala odpověď: „možnost vystoupit před publikem“.

2.2.3.2 Dotazník pro rodiče účastníků

Otázka č. 1. Kolik je Vašemu dítěti let? a Otázka č. 2. Kolikrát se Vaše dítě účastnilo tábora Letní muzikál?

Tento dotazník vyplnilo celkem 20 rodičů 6-11 letých dětí a 10 rodičů 12-16 letých dětí. Tato čísla přesně nesouhlasí s věkem dětských respondentů, jelikož je možné, že některé děti neodpovídaly a někdy jsou v rodině děti naopak dvě. Ohledně počtu účastí na táboř se odpovědi opět lišily od těch předešlých. Celkem 17 respondentů nám potvrdilo, že většina dětí se účastnila tábora pouze jednou. 9 rodičů zaškrtnulo možnost dvakrát a pouze 4, že 3x-4x.

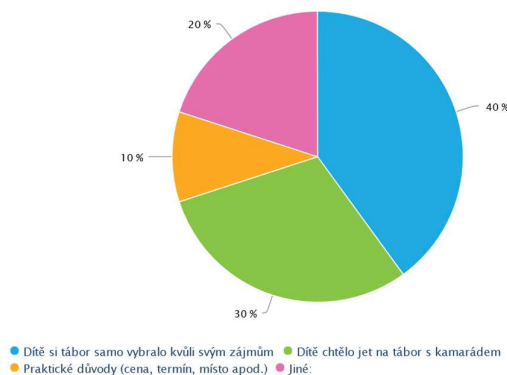
Otázka č. 3. Kdo byl více nadšený z přihlášení na tábor?

Graf 15 – Přihlášení na tábor

Na základě této otázky se snažíme zjistit, jak moc rodiče ovlivňují děti při účasti na táboř. Zjistili jsme, že pouze ve 2 případech mají rodiče větší radost z účasti na táboře než dítě samotné. Celkem 13 rodičů prohlašuje, že jejich syn či dcera jsou více nadšení než oni samotní a polovička rodičů, tedy 15, si myslí, že radost a nadšení je z obou stran totožná. Výsledek je pozitivní, a je to krásně vyvážené. Nebylo by příjemné setkat se s dítětem, jež by na tábor jelo bez zájmu a nadšení, pouze kvůli rodičům.

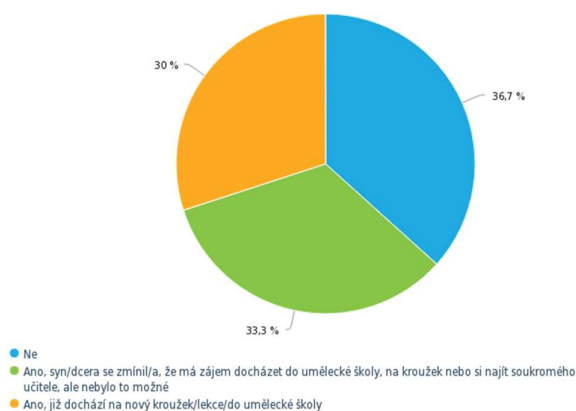
Otázka č. 4. Proč jste poprvé přihlásil/a Vaše dítě na tábor Letní muzikál?

Graf 16 – Důvod prvního přihlášení

Pro pořadatele táborů je vždy velmi důležité zjistit, proč rodiče děti na tábor přihlašují, hlavně poprvé, když ještě s táborem nemají žádnou zkušenost. 40 % odpovědí potvrdilo, že největší skupina dětí se hlásí na tábor kvůli svým zájmům. 30 % dalších jede na tábor s kamarádem nebo kamarády. 20 % rodičů uvedlo jiné důvody, mezi které patří například výběr aktivit, hudební nástroje, hudební zaměření a souvislost se zájmy dítěte. Pro 10 % rodičů byly rozhodující praktické důvody, jako je cena tábora, termín, místo konání atd.).

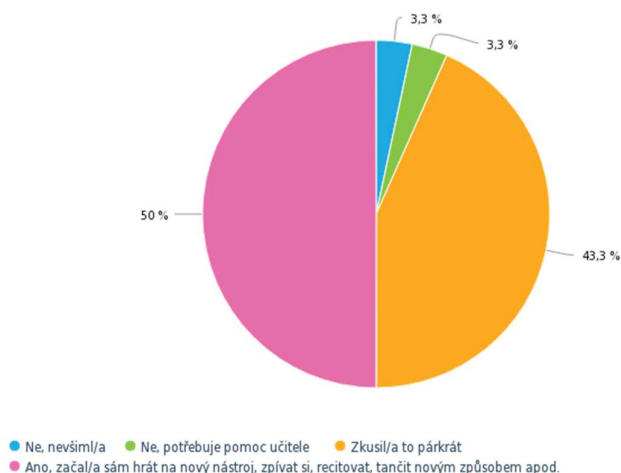
Otázka č. 5. Oslovil/a Vás syn nebo dcera s žádostí o možnost docházet na nový kroužek/do umělecké školy na základě nějaké aktivity, kterou si vyzkoušel/a na táboře?

Graf 17 – Vliv činností na kroužky z pohledu rodičů

Odpovědi na tuto otázku byly velice vyrovnané. 11 z dotázaných rodičů nezaznamenalo zájem o nový kroužek. 10 rodičů potvrdilo, že jejich dítě zájem o nový kroužek projevilo a 9 dalších dokonce již dokonce umožnilo svým dětem na kroužek docházet. V tomto případě samozřejmě opět záleží na aktivitě, kterou děti vyvíjely již před účastí na táboře.

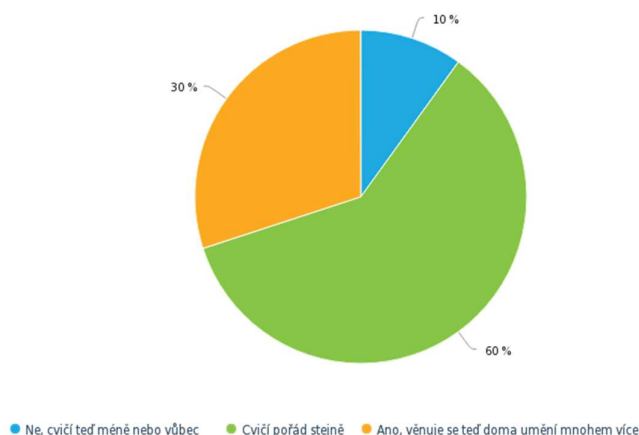
Otázka č.6. Všiml/a jste si, že se Vaše dítě samo doma začalo věnovat něčemu novému, co se na táboře naučilo?

Graf 18 – Vliv činností na nové aktivity z pohledu rodičů

Cílem tábora je motivovat děti k novým uměleckým činnostem. Naplnění tohoto cíle nám potvrdili i rodiče, kteří odpovídali na tuto otázku velmi pozitivně. Polovina rodičů vnímá, že se jejich dítě začalo samo věnovat něčemu novému, např. hře na hudební nástroj, zpěvu, recitování, tanci a podobně. Celkem 43,3 % respondentů uvedlo, že jejich syn či dcera takové aktivity zkusilo alespoň párkrát. Pouze 1 respondent si takového chování u dítěte nevšiml a 1 uvedl, že dítě potřebuje pomoc učitele.

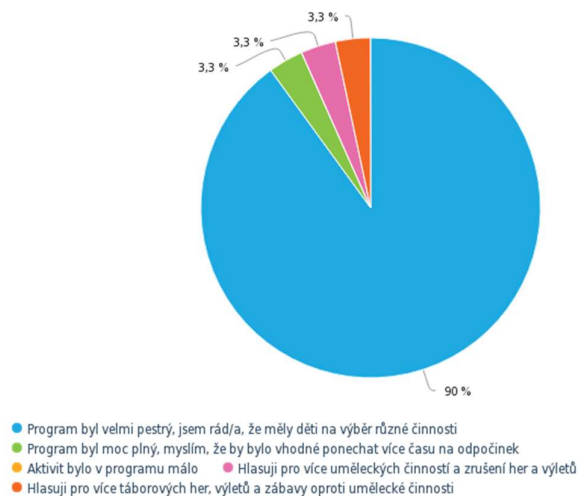
Otázka č. 7. Motivovaly dle Vašeho názoru táborové činnosti Vaše dítě k častějšímu cvičení doma?

Graf 19 – Vliv činností na cvičení z pohledu rodičů

K umělecké činnosti je velmi důležitá také pílě a efektivní cvičení. Úkolem tábora je také motivace dětí ke cvičení. 10 % dětí dle rodičů cvičí nyní méně nebo vůbec a 30 % naopak mnohem více. Většina rodičů, tedy 60 %, uvádí, že na cvičení jejich dětí se nic nezměnilo.

Otázka č. 8. Jak hodnotíte program tábora?

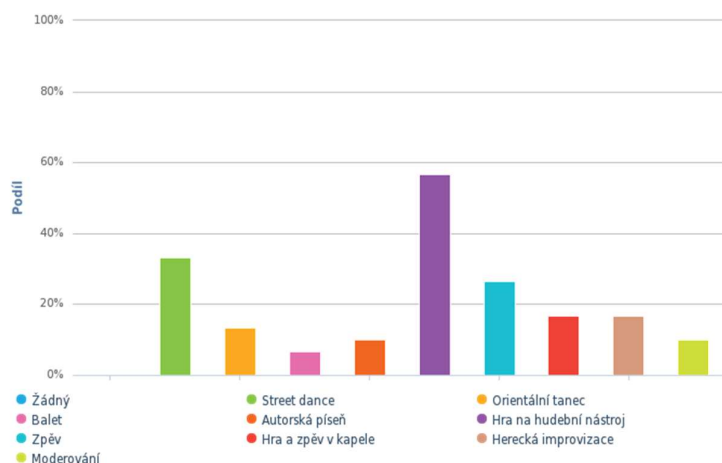

Graf 20 – Hodnocení programu

Velmi potěšující zjištění vzešlo z hodnocení táborového programu, jelikož 90 % respondentů si myslí, že program je pestrý, a jsou rádi, že děti mají různé činnosti na

výběr. Díky tomuto výsledku víme, že program je vyvážený a není potřeba v něm dělat zásadní změny. Nikdo z respondentů si nemyslí, že je na výběr málo aktivit. Následující odpovědi dostaly po jednom hlasu: 1. program je moc plný, 2. rodiče preferují více táborových her a naopak za 3. rodiče preferují více uměleckých činností.

Otázka č. 10. Bylo Vaše dítě ovlivněno konkrétním workshopem tak, že se věnuje nebo by se rádo věnovalo této činnosti více? Pokud ano, tak kterým?

Graf 21 – Vliv workshopů na konkrétní činnosti

Rodiče měli velmi podobný výběr workshopů jako děti. Největší vliv na činnosti dětí měl workshop hry na hudební nástroje a na druhém místě street dance. Mezi další workshopy vlivné workshopy patří (postupně): zpěv, hra a zpěv v kapele, herecká improvizace, orientální tanec, moderování, autorská píseň a balet. Nikdo z respondentů nevyužil možnost „žádný“.

Otázka č. 11. S čím jste na táboře byl/a Vy nespokojen/a? (z uměleckého, organizačního a pedagogického hlediska)

Většina dotázaných byla spokojena se vším a tábor chválila či odpověděli slovem „nevím“ či „nic“. Mezi další odpovědi patří: překrývání workshopů, nekvalitní hudební nástroj, krátké hodiny, málo času na cvičení, celkově krátký pobyt a jedna maminka doporučila více nabídnout dětem účast na workshopech.

Otázka č. 12. Jak celkově Vaše dítě hodnotilo táborový program a koncept? a Otázka č. 13. Jak Vy osobně hodnotíte táborový program a koncept?

Respondenti uvedli, že děti byly nadšené, tábor je bavil a chtějí jet znovu. Časté odpovědi byly také: „dobrý“, „skvělý“, „miluje to tam“, „těšíme se na další rok“. Jeden z respondentů uvádí, že to pro dceru bylo moc náročné, protože byla na táboře poprvé a jedna maminka zase zmiňuje únavu dcery. Rodiče táborový program hodnotí kladně slovy: skvělé, super, perfektní, dobře vymyšlené, zajímavé, poučné, výborné, dobré, jsme spokojeni, pestrý program či líbí se nám. Jedna maminka hodnotí jako velmi přínosný pro dceru po umělecké stránce. Další rodič ve své odpovědi váhá, zda není na táboře příliš mnoho aktivit, ale zase je rád, že si toho děti mohou hodně vyzkoušet. Jedna maminka zmiňuje, že byla naprosto unesená z vystoupení. Mezi odpověďmi se objevil i komentář, že rodiče jsou spokojeni, jelikož se jim líbí propojení zábavy s kamarády a zároveň učení se něčeho nového. Další z respondentů má tento názor: „Program se mi zdál velmi bohatý a oceňuji umění učitelů využít individuální schopnosti a nadání dětí.“

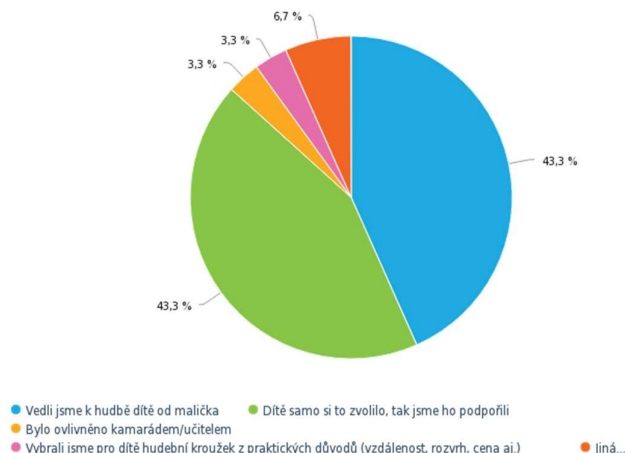
**Otázka č.14. Jaký by dle Vašeho názoru měl být táborový vedoucí nebo lektor?
Seřad'te.**

Přátelský a zábavný, aby ho děti měly rády	7,4
Měl by mít hodně zkušeností s dětmi	5,2
Pedagogicky schopný (dobrý učitel)	5,0
Měl by mít autoritu	4,9
Měl by děti pečlivě hlídat	4,0
Skvělý umělec (zpěvák, tanečník, herec, hudebník)	4,0
Člověk s pedagogickým vzděláním	3,1
Odborník vzdělaný v oblasti umění	2,4

Tabulka 1 – Profil táborového vedoucího a lektora

Možnosti charakteristiky ideálního táborového vedoucího jsou seřazeny dle preferencí respondentů od nejvíce důležitých po ty méně důležité. Zjistili jsme, že pro rodiče je mnohem důležitější, aby lektor či vedoucí byl přátelský a měl zkušenosti než to, aby měl dobré vzdělání.

Otázka č. 15. Co bylo hlavním faktorem, že se Vaše dítě začalo věnovat se hudbě?

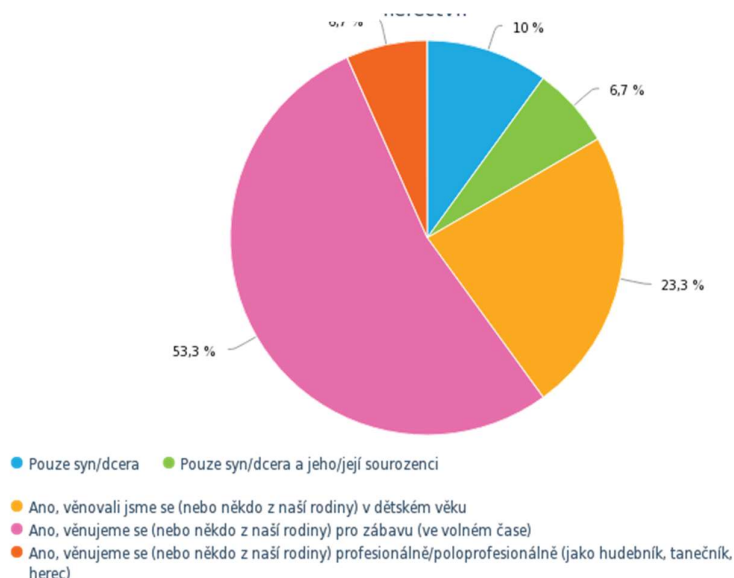

Graf 22 – Faktory ovlivňující začátky hudebníka

Respondenti se shodli ve většině na dvou odpovědích. Celkem 13 rodičů uvádí, že vedli dítě od malička k hudbě, a dalších 13, že si dítě své zájmy vybralo samo. Jednou jsme se setkali s odpovědí, že kroužek byl vybrán kvůli kamarádovi a jednou z praktických

důvodů. Celkem 2x byla vybrána odpověď jiná, a to ze zdravotních důvodů, např. pomoc dýchacím cestám při hře na zobcovou flétnu.

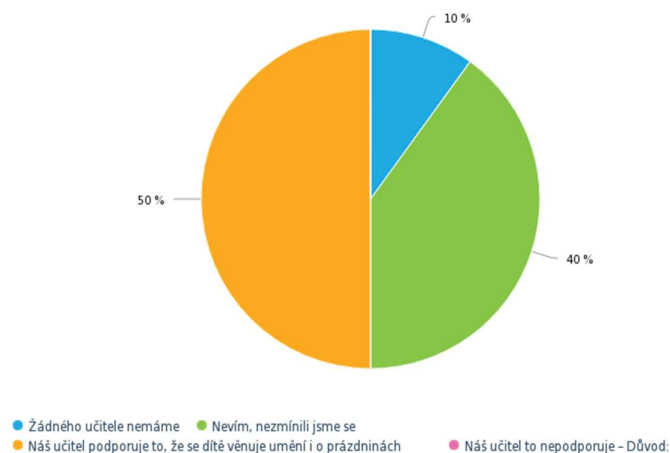
Otázka č. 16. Věnujete se nyní (nebo v minulosti) Vy nebo někdo z úzké rodiny hudbě, tanci či herectví?

Graf 23 – Vliv rodičů na umělecké činnosti dítěte

Díky odpovědím na tuto otázku je možné zjistit, kolik dětí má podobné zájmy jako jejich rodiče. Více než polovina dotázaných potvrdila, že se oni sami nebo někdo z úzké rodiny věnuje tanci, hudbě či herectví ve volném čase. Celkem 7 osob z dotázaných se věnovalo těmto aktivitám v dětském věku a 2 další se věnují umění profesionálně. Dalších 5 osob uvedlo, že se těmto aktivitám věnují pouze jejich potomci.

Otázka č. 17. Jaký je názor učitele nástroje/zpěvu/ tance/dramatické výchovy na to, že se dítě účastní letního tábora s uměleckým zaměřením?

Graf 24 – Názor učitele z pohledu rodiče

V tomto případě jsou výsledky velmi podobné jako u dětí. Je velmi pozitivní, že žádný z učitelů nemá negativní pohled na tábor. Přesně polovina rodičů je přesvědčená, že učitel jejich syna či dcery podporují účast na táboře. Druhá polovina není schopna tuto otázku relevantně zodpovědět, protože učitelé buď neinformovali (40%) a nebo žádného učitele ani nemají.

Otázka č. 18. Co je pro Vás hlavním důvodem, že podporujete dítě v účasti na táboře? Seřad'te.

Rozvoj improvizace a kreativity	6,0
Možnost vyzkoušet si nové umělecké činnosti	5,9
Zábava	5,8
Kolektiv vrstevníků	5,2
Možnost zdokonalit se ve svém oboru	4,3
Možnost zdokonalit se ve svém oboru	3,6
Možnost vystoupit před publikem	3,5
Motivace ke cvičení	1,7

Tabulka 2 – Důvod k účasti na táboře

Důležitým zjištěním pro každého organizátora tábora je zjištění, co vůbec klienti očekávají, a tak zajistit jejich spokojenost a doporučení novým klientům. Výsledku výzkumu nejsou v tomto případě nijak jednoznačné, ale nejdůležitější pro rodiče je, aby se na táboře rozvíjela kreativita dětí. Dále jsou rodiče rády, že si děti mohou vyzkoušet nové umělecké činnosti a záleží jim také na zábavě. Není možné opomenout důležitost kolektivu vrstevníků a možnost zdokonalit se ve svém oboru. Poslední dvě místa obsadily odpovědi: „možnost vystoupit před publikem“ a „motivace ke cvičení“. Pro všechny lektory je toto signálem, že je opravdu důležité kreativitu rozvíjet, vést děti k improvizaci a nechat je vymýšlet vlastní příběhy, scénky, taneční sestavy, melodie či texty písní.

2.2.4 Porovnání konkrétních odpovědí dětí a jejich rodičů

Na základě hesla uváděného v závěru dotazníku se nám podařilo přiřadit několik dětí ke svému rodiči, a tak bylo možné porovnat odpovědi u stejných či podobných otázek. Někteří využili dokonce heslo k identifikaci, což vedle ke zkvalitnění výsledků, jelikož bylo možné přiřadit dotazník ke konkrétnímu dítěti a rodiči.

Příklad č. 1: Matka a syn v mladší věkové kategorii

Maminka se synem se v mnoha odpovědích shodli, ale objevily se i rozdílné výsledky. Na otázku, zda se dítě začalo věnovat samo doma něčemu novému, maminka reagovala kladně, a syn naopak záporně. Dále bylo možné zaznamenat rozdílné odpovědi na otázku, jak učitel vnímá účast dítěte na táboře. Maminka odpověděla, že to podporuje, a syn, že o tom neví. V tomto případě je možné, že se bavili dospělí pouze mezi sebou. Chlapec byl nejvíce ovlivněn workshopem moderování.

Příklad č. 2: Matka a dcera ve starší věkové kategorii

Maminka s dcerou se ve většině odpovědí shodly. Shodu jsme zaznamenali ve skutečnosti, že na dceru měl největší vliv workshop Street dance. V tomto případě maminka opět vnímá nové aktivity dcery pozitivněji, jelikož uvedla, že dcera se sama začala věnovat nové aktivitě. Dcera ovšem zvolila odpověď: „zkusila jsem to párkrát“. Rozdílnost je možné zpozorovat také u otázky týkající se důležitosti jednotlivých charakteristik tábora, přičemž pro maminku je důležité rozvíjení kreativity, umělecké činnosti, zdokonalení se, a pro dceru jsou naopak na prvních místech zábava a kamarádi.

Příklad č. 3: Otec a dcera ve starší věkové kategorii

Opět se setkáváme s pozitivnějším náhledem na situaci z pohledu otce, který věří, že jeho dcera po účasti na táboře bude věnovat více času domácímu cvičení. Dcera ovšem prohlásila, že cvičí pořád stejně. Oba se shodli ve všech dalších odpovědích včetně informace, že dceru nejvíce ovlivnil workshop orientálního tance. Dokonce se shodli i na tom, že nejdůležitější „věcí“ na táboře je rozvoj kreativity a improvizace.

Příklad č. 4: Matka a dcera v mladší věkové kategorii

Matka do dotazníku prozradila, že dceru přihlásila na tábor z praktických důvodů, jako je cena či místo a termín konání. Maminka se s dcerou shodla úplně na všech odpovědích. Jelikož díky jménu víme, že se jedná o sedmiletou holčičku, je kvůli věku zřejmé, že dotazník vyplňovaly spolu, a tím pádem se ve všem shodly. Dcerka má největší radost z workshopu orientálního tance. Pro obě je na táboře nejdůležitější zábava.

Příklad č. 5: Matka a sourozenci v mladší věkové kategorii

V tomto případě je možné dotazník maminky porovnat s oběma dětmi. Ona ovšem vyplnila dotazník pouze 1x, takže není možné vědět s jistotou, na základě zkušeností a kterým z dětí vymýšlela odpovědi. Pokud bereme v potaz první dítě této maminky, tak shoda panovala u všech otázek, včetně oblíbeného workshopu hry na hudební nástroje, s výjimkou otázky, co je na táboře nejdůležitější. Pro toto dítě je možnost zdokonalení se ve svém oboru a zároveň vyzkoušení si nových uměleckých činností. Pro maminku je, jako pro většinu dalších rodičů, nejdůležitějším bodem rozvoj improvizace a kreativity. Druhé dítě bylo nejvíce ovlivněno workshopem autorská píseň. S maminkou se druhé dítě shodlo ve všem, včetně otázky ohledně důležitosti rozvoje kreativity.

2.2.5 Vyhodnocení výzkumných otázek

Před rozesláním dotazníku respondentům vzniklo těchto 5 výzkumných otázek, na které především hledáme odpovědi a porovnávají se mezi sebou názory rodičů a dětí a také třeba různé věkové skupiny.

- **Výzkumná otázka č. 1.** Jaký efekt mají táborové aktivity na způsob trávení volného času dětí ve věkové kategorii ve věku 6-11 let a jaký na věkovou kategorii 12-16 let? Které z dětí jsou více ovlivnitelné z hlediska nákupu nových pomůcek?

Předmětem této otázky je zkoumat rozdíl mezi chováním dvou různých věkových skupin. Z výsledků otázky č. 4 je možné se dozvědět, že počet dětí, které nemají zájem o žádný nový kroužek, je v obou věkových kategoriích velmi podobný. Výzkum ovšem potvrdil, že v případě starší věkové skupiny se více daří přání docházet na nový kroužek uskutečnit. V případě mladší skupiny téměř polovina dotázaných prohlašuje, že si na takový kroužek chodit přeje, ale zatím to nevyšlo.

Dále bylo zjištěno, že starší věková kategorie je mnohem samostatnější v objevování nových činností, kterou je schopna doma sama provozovat. Celkem 63,3 % starších dětí prohlašuje, že se doma věnují novým aktivitám (otázka č.5). Naopak z těch mladších je to pouze 25 %. Některé mladší děti dokonce o tyto aktivity zájem vůbec nemají nebo potřebují pomoc učitele.

Otázka č. 6 zkoumá druhy aktivit, kterým se děti ve volném čase věnují více nebo nově. Zde ale rozdíly mezi věkovými kategoriemi nejsou patrné, jelikož všechny děti mají největší zájem o (postupně): hru na hudební nástroj, tanec a zpěv. Herectví a moderování je ovšem oblíbenější u starších dětí. Podobné výsledky byly zjištěny v otázce č.18, kdy si děti měly zvolit konkrétní workshop, který je ovlivnil. Na první místě se opět objevila hra na hudební nástroje. Druhé místo obsadil street dance, který byl ovšem u starších dětí více oblíbený než u těch mladších.

Z hlediska vlivu táborových aktivit na domácí cvičení dětí je tábor úspěšnější při motivování starší věkové kategorie. Jelikož přesně polovina dotázaných tvrdí, že po účasti na táboře nově cvičí a druhá polovina ve svých návycích pokračuje. V případě mladší kategorie je patrné zlepšení v cvičení pouze u 31,3 % dětí. Tyto výsledky vyplývají z otázky č. 7.

Respondenti byli v otázce č.8 dotázáni také na nákup pomůcek, jako jsou taneční rekvizity, mikrofon či hudební nástroje. Zjistilo se, že mnohem více starších dětí, oproti těm mladším, si nějakou pomůcku zakoupilo.

- **Výzkumná otázka č. 2.** Jaký způsob a délka výuky vyhovuje mladší věkové kategorii a jaký způsob a délka té starší? Jak velké skupiny děti preferují?

Při zjišťování oblíbené délky výuky (otázka č.13) jsme se dozvěděli, že děti, které preferují dlouhé výukové bloky jsou z mladší kategorie účastníků. U mladších se objevily tyto výsledky: 43,8 % hlasuje pro výuku dlouhou 30-60 minut a jiných 43,8 % pro výuku 1-2 hodiny. 12,5 % preferuje delší, např. tříhodinové výukové bloky. Překvapivým zjištěním bylo, že ze starších dětí není nikdo, komu by dlouhé bloky vyhovovaly. Většina, tedy 57,1 %, preferuje krátké bloky, do 1 hodiny, a zbytek dotázaných hlasovalo pro středně dlouhou výuku.

V případě způsobu výuky (otázka č. 14) se nám dostalo totožných výsledků u obou skupin. V obou případech je více než 50 % dotázaných pro vymýšlení a improvizaci.

Poslední bod této výzkumné otázky souvisí s otázkou č. 15, která se týká počtu účastníků ve skupinách. Dle očekávání jsou skupiny deseti a více dětí oblíbenější u těch starších dětí. Přesně 50 % dětí z mladší kategorie uvedlo, že preferuje skupiny od 5 do 10 osob. Mnoho z nich preferuje i ty ještě menší. V každé skupině se objevil pouze 1 respondent, který by byl nejraději, kdyby výuka s lektorem probíhala o samotě.

- **Výzkumná otázka č. 3.** Co je pro děti na táboře nejdůležitější a co pro jejich rodiče? Jaký je rozdíl v hodnocení táborového programu?

Z otázek č. 23 v dotazníku pro děti a č. 18 pro rodiče vyplývá, že pro každou skupinu dotazovaných jsou důležité jiné věci. Pro rodiče je nejdůležitější rozvoj improvizace a kreativity, přičemž u dětí je tento bod až na 4. místě. Naopak pro děti jsou nejdůležitější kamarádi, přičemž pro rodiče je důležitost kolektivu vrstevníků je až na 4. místo. Děti se se svými rodiči celkem shodly na bodech: „zábava“ a „možnost vyzkoušet si nové umělecké činnosti“, jelikož tyto body obsadily v obou dotaznících 2. a 3. místo.

Z hlediska hodnocení táborového programu a konceptu, které proběhlo ve více otázkách, jsme se dozvěděli, že rodiče se více zaobírají množstvím činností, výsledkem na předvedením na vystoupení a přínos po umělecké stránce. Děti naopak více zajímají hry, zábava, výlety, kolektiv vrstevníků a celková atmosféra tábora. Obě skupiny se shodly na tom, že program byl velmi pestrý.

- **Výzkumná otázka č. 4.** Kolik rodinných příslušníků účastníků tábora má nějakou zkušenost s tancem, hudbou a divadlem?

Pouze v 16,7 % rodinách se umění věnují pouze děti. Z tohoto zjištění vyplívá, že velká většina rodinných příslušníků tábora má alespoň nějakou zkušenost s uměním. 6,7 % rodinných příslušníků jsou profesionálové a 23,3 % se těmito aktivitám věnovalo v dětském věku. Více než polovina dotázaných (53,3 %) se věnuje tanci, hudbě či herectví pro zábavu a ve volném čase. Můžeme z toho tedy usoudit, že většina rodičů vede své děti k podobným činnostem, kterým se oni sami věnují/ věnovali.

- **Výzkumná otázka č. 5.** Jaké vlastnosti, schopnosti, zkušenosti či vzdělání by měl mít dle rodičů táborový vedoucí?

Cílem otázky č.14 pro rodiče bylo zjistit, jaký personál je vlastně dobré na tábor vybírat. Většina uchazečů o pozici táborového vedoucího bohužel nesplňuje všechny důležité charakteristiky, proto je nutné vybírat ty nejdůležitější a personál mít vyvážený. Když vyjdeme z odpovědí rodičů, je důležité zaměřit se hlavně na charakterové vlastnosti personálu. Vedoucí a lektori by měli být především přátelští a oblíbení, aby se děti na táboře cítily dobře a užily si zábavu. Dalším důležitým faktorem je množství dosavadních zkušeností s dětmi. Při kvalitní výuce je zapotřebí, aby byl lektor dobrý učitel. V neposlední řadě by měly děti vedoucího či lektora poslouchat na základě jeho autority a děti by měly být pečlivě hlídány. Překvapující je, že umělecké a pedagogické vzdělání je u rodičů v žebříčku na posledních místech.

2.2.6 Shrnutí praktické části

Výzkumem jsme zjišťovali, jaký je názor účastníků a jejich rodičů na tábor Letní muzikál. Cílem prvního dotazníku bylo získat informace od účastníků tábora ohledně preferencí týkajících táborového programu, typu, délky a způsobu výuku, oblíbených činností a vlivu na jejich volný čas během školního roku. Od rodičů bylo potřeba zjistit, jak vnímají táborový koncept, jaké by provedli změny, jaký by měl být táborový vedoucí či lektor a jiné. Podstatné bylo zároveň i porovnání dvou věkových kategorií účastníků. Také jsme se zajímali o to, jaké jsou rozdíly mezi odpověďmi konkrétních dvojic rodič a dítě a v jaké míře se shodují.

Bylo stanoveno celkem 5 výzkumných otázek. V případě první otázky týkající se vlivu na volný čas účastníků po pobytu na táboře se zjistilo, že obecně mají táborové aktivity větší vliv na starší věkovou kategorii. Tento fakt byl potvrzen ve všech bodech: zájem o nový kroužek, provozování nové aktivity, motivace ke cvičení a nákup uměleckých pomůcek. Ohledně způsobu, délky a typu výuky jsme přišli hlavně na to, že dlouhá výuka dětem většinou nevyhovuje.

V případě porovnání názoru rodičů a dětí na táborový program bylo zjištěno, že pro děti je důležitější zábava či kamarádi, a naopak pro rodiče je stěžejní rozvoj kreativity. Dále bylo zjištěno, že velká většina rodinných příslušníků dětí, které se účastnily tábora, se věnuje nebo věnovala umění. V neposlední řadě jsme se seznámili s názorem rodičů na osobnost a kvalifikaci lektora či táborového vedoucího. Rodiče preferují hlavně přátelský a milý přístup k dětem.

2.2.7 Diskuze

Musíme uznat, že výsledek výzkumu je v některých bodech překvapující, někdy jednoznačný a někdy naopak nic konkrétního neříkající pro různost odpovědí. Prvním bodem, který je potřeba vylepšit, je táborový program, ale je to velmi těžký úkol a nikdo není možné zavděčit se všem. U tvorby programu musíme vycházet z časových možností lektorů, rozložení místností, dát jednotlivým aktivitám dostatečnou časovou dotaci, aby bylo možné nacvičit kvalitní výstup a zároveň neponechat čas na nudu. Jeden z nejtěžších úkolů, jak vyplývá z uskutečněného průzkumu, je vyřešení překrývání workshopů. Z časových důvodů i z důvodu množství účastníků není možné organizovat pouze jeden workshop v jednom čase. Většinou se ovšem snažíme mít 2 varianty na výběr, nejčastěji pro začátečníky a pokročilé či pro mladší a starší věkovou kategorii.

Na otázku, co se vám na táboře nelíbilo, či s čím jste byli nespokojeni, rodiče i děti několikrát odpověděly, že s právě s faktem, že měli zájem o více workshopů ve stejný čas. Budeme se tedy snažit nekrýt spolu workshopy taneční, protože mnoho dětí, které mají rády balet, mají zájem například i o orientální tanec, a je pro ně těžké si vybrat, čeho se chtějí účastnit. Stejná věc platí pro workshop hry na bicí a ukulele. Oba tyto nástroje jsou nyní moderní a oblíbené a většina dětí se zájmem o tyto nástroje jsou spíše začátečníci či samouci.

Další možnosti zlepšení táborové program se týkají délky vyučovacích bloků. Hlavně na nácvik muzikálového představení byla často vyhrazena velká časová kapacita a z výzkumu je patrné, že o to děti zájem nemají. Překvapujícím faktem bylo, že větší nezájem o dlouhé výukové bloky byl ze strany starší věkové kategorie. V úvahu tedy připadá vyhradit více hodin nácviku muzikálového představení v délce například 60 minut či celkové snížení časové dotace této aktivity. To by znamenalo nutnost zkrátit a zjednodušit muzikálová představení tak, aby bylo reálné je vymyslet a zároveň kvalitně nacvičit.

Z hlediska velikosti skupin nebudeme žádné změny dělat, jelikož výsledky byly nejednoznačné a nedostalo se nám tak informace o jednotné preferenci ze strany účastníků. Dále bylo zjištěno, že děti se neshodnou ani ohledně preferovaného způsobu výuky, přičemž na výběr měly dvě možnosti: „rád/a improvizuji a vymýšlím“ a „preferuji, když mi lektor řekne, co mám dělat“. Výzkum nás v tomto případě pouze navedl k tomu, že budeme snažit u té druhé skupiny více rozvíjet touhu pro improvizaci a kreativitu a budeme dětem pomáhat s odbouráváním studu či strachu.

Velké množství pozitivních reakcí se nám dostalo v případě otevřených odpovědí ohledně spokojenosti s táborem, programem a konceptem, a bylo možné si přečíst krásná hodnocení jak od rodičů, tak i od dětí. Výsledek je celkově pozitivní, jelikož se u případných změn ve většině případů jedná spíše o detaily. Výzkum potvrdil, že celkem 90 % rodičů by na táborovém programu nic neměnilo a jsou spokojeni s jeho pestrostí a množstvím možných aktivit.

S přibývajícím zájmem o účast na tábore je každoročně obtížnější sehnat kvalitní personál. Z výzkumu vyplynulo, že není nezbytně nutné přijímat vzdělané odborníky. Pro rodiče je hlavně důležitá osobnost vedoucích, aby byli milí a přátelští k dětem a zároveň, aby měli hodně zkušeností s dětmi. V důsledku je tedy nezbytné snažit se poznat zájemce o tyto pozice a dát na vlastní instinkt s výběrem personálu více než na životopis dokazující pedagogické či umělecké vzdělání. Lektor by ovšem v každém případě měl mít zkušenost s výukou dětí ve svém oboru.

Na tábor jsou každoročně přijímány jak děti s mnoha zkušenostmi z oblasti hudby, tance či herectví, tak úplní začátečníci. Díky otázkám, které se týkají vhodnosti tábora pro

začátečníky a pokročilé, bylo zjištěno, že 100 % účastníků souhlasí s faktem, že tábor je vhodný pro začátečníky i pokročilé. Na základě této informace víme, že je možné dál tábor takto propagovat. Začátečníci si mohou vyzkoušet různé činnosti a zjistit, co je baví. Pokročilí zase mohou prohloubit své zkušenosti a vylepšit si dovednosti ve svých oborech a zároveň si vyzkoušet také něco nového.

Závěr

Diplomová práce zpracovala koncept dětského letního tábora se zaměřením na umění, především na hudbu. Cílem práce bylo především sdílet možnosti, jak uspořádat takový dětský tábor z hlediska programu. Práce také chce přispět radou a pomocí těm, kteří chtějí pracovat s dětmi různých věkových kategorií. Cílem výzkumu bylo zjistit, co si rodiče i jejich děti myslí o táborovém programu a jaký má vliv na jejich volný čas a uměleckou činnost.

Teoretická část v první kapitole shrnula nejdůležitější mezníky hudebním vývojem dítěte od prenatálního vývoje, s důrazem na věkovou kategorii 6 – 16 let, jelikož na tuto věkovou kategorii byl zaměřen výzkum práce. Nejen pro učitele, lektory a vychovatele je kapitola dobrým přehledem toho, jak s dětmi pracovat a na co si dávat pozor. Popsané je myšlení, pozornost, chování, schopnosti, řeč, emoce a oblíbené činnosti. Vývoj je popsán také z hlediska socializace a vztahy mezi dětmi a dospělými i dětmi navzájem. Tyto body se v jednotlivých stádiích liší, a proto je důležité věkové zvláštnosti respektovat. Hudební vývoj jedince byl rozdělen na 3 období, a to dle orientace ve zvukovém, tónovém a hudebním prostoru.

V druhé kapitole, která se týká uměleckého rozvoje dítěte, byly popsány související pojmy z hudební psychologie, jako je motivace, nadání, vlohy, tvořivost, hudební sluch, schopnosti, dovednosti a jiné. V podkapitole o hudební interpretaci je také rozebírána problematika trémy a přípravy na vystoupení. Dále byly prezentovány návrhy uměleckých činností se zaměřením na zpěv a hru na hudební nástroje.

V praktické části je popsána struktura a postup při realizaci programu dětského letního tábora. V kapitole s názvem Realizace táborového programu a zároveň i v příloze je podrobně zpracováván časový harmonogram tábora. Táborové aktivity byly rozděleny na 3 části: nácvik muzikálového vystoupení, workshopy a táborová zábava. Nácvik muzikálů je podrobně popsán. Do přílohy jsem vložila i ukázkový scénář. V mé práci jsou popsány i workshopy a v příloze se čtenář blíže seznámil například s workshopy: Hra a zpěv v kapele, Herecká improvizace, Pěvecký workshop a Hra na klávesy pro začátečníky. V neposlední řadě byly v rámci táborové zábavy popsány jednotlivé aktivity, jako je výlet, táborová hra, hudební kvízy a různé další hry. Je zřejmé, že u každé aktivity

je důležitá také příprava pomůcek, časová dotace a cíl činnosti. Nelze zapomenout ani na možné komplikace.

Součástí práce byl také výzkum, který zjišťuje názory rodičů a samotných účastníků na táborový program a zároveň zkoumá, zda byly naplněny cíle pořadatele. Některé otázky byly pro děti a rodiče stejné a byly následně porovnané. Zároveň byla provedena komparace odpovědí několika konkrétních rodičů s jejich dětmi. Bylo zadáno 5 výzkumných otázek, které například zkoumají rozdíly mezi názory dětí z mladší a starší kategorie či odlišnosti mezi názory dětí a rodičů. Dále bylo zkoumáno, jaké táborové vedoucí rodiče preferují a zda případné umělecké schopnosti a zkušenosti rodičů mají vliv na zaměření dětí.

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak jsou děti i jejich rodiče s táborovým programem spokojeni. Některé odpovědi daly organizátorům najevo, co je možné vylepšit, jako třeba možnost účastnit se více workshopů či zkrátit délku jednotlivých bloků. Z celkových výsledků výzkumu, z osobních konzultací i ze skutečnosti, že se děti na tábor vrací, ovšem vyplývá pozitivní fakt, že je tábor baví a naučí se zde mnoho dovedností. Stejně radostné je i zjištění, že ani rodiče se nebojí své děti svěřit do péče našich táborových vedoucích.

Seznam použité literatury

- CAMERON, Julia a Emma LIVELY. *Umělcova cesta pro rodiče: jak vychovávat kreativní děti*. Praha: Maitrea, 2017. ISBN 978-80-7500-276-1.
- CAMPBELL, James R. *Jak rozvíjet nadání vašich dětí*. Praha: Portál, 2001. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-516-4.
- DOČKAL, Vladimír. *Zaměřeno na talenty, aneb, Nadání má každý*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-840-3.
- DOLEŽALOVÁ, K. *Výzkum dětské tvořivosti*. [online]. Hudební výchova, 2010, 18, 4, s. 55-56. [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: <https://pages.pedf.cuni.cz/hudebnivychova/archiv-cisel/rocnik-2010/>
- DVOULETÁ, Kateřina. *Plánování a realizace dětského letního tábora* [online]. Olomouc, 2014 [cit. 2020-03-13]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/c13ons/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Pavla Vyhnálková, Ph.D.
- ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-173-7.
- FOGLOVÁ, Michaela. *Hlasová výchova z hlediska hlasového profesionála*. Litomyšl, 2012. SOČ: Vošp a Spgš Litomyšl. Mgr. Milan Motl.
- FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0965-7.
- GREGERSON, Peter K. *Early childhood music education and predisposition to absolute pitch*. [online]. American Journal of Medical Genetics 98, 2000. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <http://www.absolutepitchstudy.com/documents/gregersen-ajmg-2001.pdf>
- GREGERSON, Peter K. *Instant recognition: The genetics of pitch perfection*. [online]. American Journal of Medical Genetics 62, 1998. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <http://www.absolutepitchstudy.com/documents/gregersen-ajhg-1998.pdf>
- HERDEN, Jaroslav, Eva JENČKOVÁ a Jiří KOLÁŘ. *Hudba pro děti*. Praha: Univerzita Karlova, 1992. ISBN 80-7066-522-X.

HOLAS, Milan. *Didaktika profesionální hudební výchovy*. Praha: Ritornel, 1999. Knižnice Metodického centra HAMU. ISBN 80-902-638-0-1.

HOLAS, Milan. *Hudební nadání aneb Otázky hudebně psychologické diagnostiky*. Praha: Akademie múzických umění, 1994. ISBN 80-85883-007.

HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. Praha: Nakladatelství AMU, 2004. Knižnice Metodického centra HAMU. ISBN 80-7331-018-X.

HOLAS, Milan. *Psychologie hudby v profesionální hudební výchově*. Praha: Akademie múzických umění, 1998. ISBN 978-80-7331-262-6.

HYBRANTOVÁ, Jana. *Dětská tvořivost*. [online]. České Budějovice, 2008 [cit. 2020-06-17]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/w68xhg/>. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PaedDr. Evžen Perout.

CHYBOVÁ, Monika. *Orffovy nástroje a jejich využití v mateřské škole*. [online]. Brno, 2014. [cit. 2020-11-29]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/dzba3/Bakalarska_prace_-_Orffovy_nastroje_a_jejich_vyuziti_v_MS.pdf. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Blanka Knopová, CSc.

JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové: Tandem, 2005. ISBN 80-903115-7-1.

JENČKOVÁ, Eva. *Hudba v současné škole 1*. Hradec Králové: Orlice, 1996.

KRBAŤA, Peter a kol. *Psychológia hudby nielen pre hudebníkov. Od hľadania vzťahu k hudbe k uměleckému majstrovtvu*. Kega, 2008. ISBN 978-80-969808-6-4.

KULKA, Jiří. *Psychologie hudební interpretace*. [online]. Brno: Arcana, 2006. [cit. 2020-05-20]. Dostupné z: <http://www.arcana.cz/texty/problemy-teorie-umeni-a-estetiky/psychologie-hudebni-interpretace/>

KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2329-7.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

MACHKOVÁ, Eva. Projekty dramatické výchovy pro mladší školní věk. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0374-2.

MACHŮ, Eva. *Hudební výchova v mateřské škole*. [online]. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2014. [cit. 2020-04-25]. Dostupné z: www.fhs.utb.cz

MAJTNER, Jaroslav. Hlasová výchova. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1534-8.

MCPHERSON, Gary. *The child as musician: A handbook of musical development*. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 9780198530329.

POLEDŇÁK, Ivan. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Supraphon, 1984. ABC (Supraphon).

POWELL, John. *Emoční síla krásných zvuků, aneb, Proč máme rádi hudbu*. Olomouc: ANAG, 2018. ISBN 978-80-7554-162-8.

SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.

SEDLÁK, František. *Základy hudební psychologie: celostátní vysokoškolská učebnice*. Praha: SPN, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-04-20587-9.

SUCHOVÁNKOVÁ, Eva. Jak motivovat děti doma ke cvičení na klavír a nezbláznit se. [online] 2016. [cit. 2020-11-29]. Dostupné z: www.evasuchankova.cz

STEVANOVIC, Ena. *Tréma u hudebníků a její prevence ve vzdělávacím systému*. Praha, 2015. Dizertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce: doc. PaedDr. Hana Váňová, CSc.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-0629-2.V

TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4.

TOLAROVÁ, Eliška. *Příprava, realizace a reflexe obsahu dětského letního tábora pro děti mladšího a středního školního věku*. [online]. Plzeň, 2015 [cit. 2020-03-13]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/beojfv/>>. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická. Mgr. Ilona Kolovská.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VASQUEZ, Martin a Monika NEVOLOVÁ. *Buďte mistry improvizace*. Praha: Grada, 2013. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-4556-5.

VRCHOTOVÁ-PÁTOVÁ, Jarmila. *Didaktika sólového zpěvu pro studující katedry zpěvu a operní režie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990.

ZIRHUT, Petr. *Práce s trémou*. [online]. Brno, 2016 [cit. 2020-05-29]. Dostupné z: https://is.jamu.cz/th/udb4d/Prace_s_tremou.pdf. Diplomová práce. Janáčkova akademie múzických umění v Brně. Hudební fakulta. Doc. Mgr. Richard Fajnor.

ŽALOUĐÍKOVÁ, Iva. *Změny v psychice a chování u dospívajících ve věku 11-15 let*. *Duha: Informace o knihách a knihovnách z moravy* [online]. 2013, 27(1) [cit. 2020-03-10]. ISSN 1804-4255. Dostupné z: <http://duha.mzk.cz/clanky/zmeny-v-psychice-chovani-u-dospivajicich-ve-veku-11-15-let>

Seznam příloh

- A – Workshopy
- B – Táborová zábava
- C - Plakát tábora 2021
- D - Plakát tábora 2020
- E - Hra na zobcovou flétnu - fotodokumentace
- F – Skupinový tanec - fotodokumentace
- G – Muzikálové vystoupení - fotodokumentace
- H – Orientální tance - fotodokumentace
- CH - Hra na hudební nástroje - fotodokumentace
- I – Hra a zpěv v kapele - fotodokumentace
- J – Závěrečné vystoupení - fotodokumentace
- K - Balet - fotodokumentace
- L - Muzikál - fotodokumentace
- M - Táborový program
- N - Scénář muzikálu „Cesta do Afriky“